

Contouren van een nieuw christendom

PAULINE WESEMAN

VOLZIN.

PUBLICATIE
April 2022

TEKST

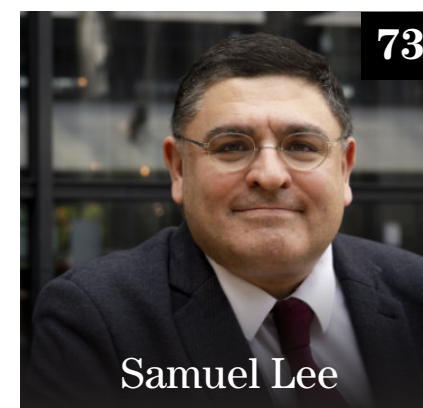
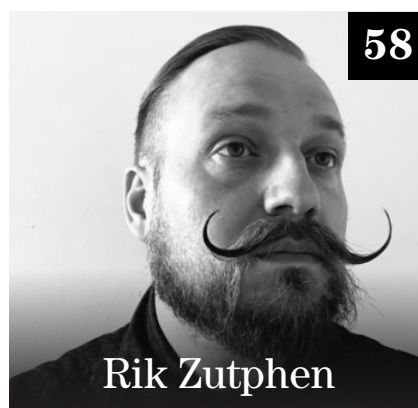
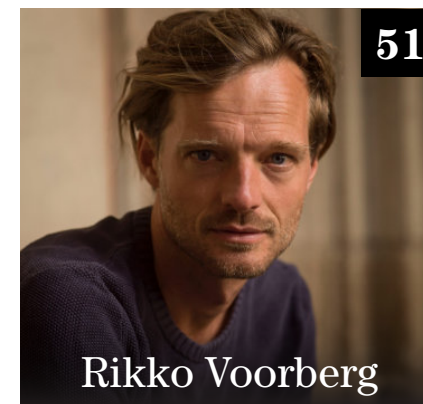
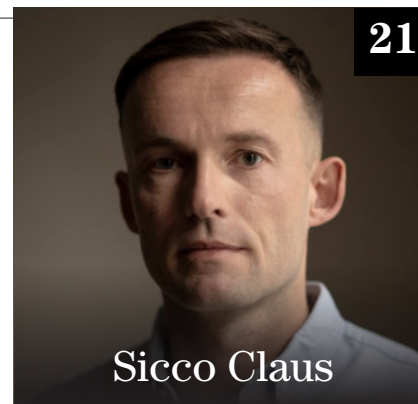
Pauline Weseman

ONTWERP

Enis Odaci

COPYRIGHT

Deze publicatie is een bewerking van artikelen op de website www.volzin.nu en eigendom van Stichting Zingeving & Media. Voor meer informatie, zie: www.zingevingenmedia.nl.

Hoe overleef je een geloofscrisis en wat voor rol speelt geloof daarna nog? Met deze grote vragen ging ik op pad voor de interviewserie die nu gebundeld voor u ligt. Aanleiding was mijn eigen crisis. Na een groot verlies bleek dat wat ik aan overlevingsstrategieën in mijn fundamentalistisch evangelische opvoeding had meegekregen, niet werkte. Geen steen stond meer op de andere.

Ik beschrijf dit in de eerste aflevering, een persoonlijk essay. Ik wist niet meer wat en of ik nog wilde geloven, wat ik nog met het christendom wilde, wat voor mij überhaupt belangrijk was. Ik wilde afkijken, meekijken bij

medeploeters. Hoe doen zij het, wat hebben zij ontdekt? Voor mij compleet nieuw. Als journalist had ik altijd een prettig observerende rol, maar moest mij nu zelf kwetsbaar opstellen. *Volzin*-hoofdredacteur Greco Idema stimuleerde mij deze serie zelf te maken. Zo ging ik tussen september en juli 2021 voor *Volzin* te rade bij negen voortrekkers in het christendom die bekend en minder bekend staan om hun vernieuwende ideeën.

Van al deze gesprekken staat mij vooral bij hoe uiterst persoonlijk en kwetsbaar ze waren. Veel niet tot nauwelijks eerder besproken onderwerpen kwamen ter sprake. Ik heb een diep respect en grote dankbaarheid

---

voor wat zij durfden te delen over hun verlies, eenzaamheid en verdriet met het *Volzin*-publiek.

Theoloog Johan Roeland bijvoorbeeld zocht met gestamel en schroom naar de juiste woorden toen hij vertelde hoe hij God als zand door zijn vingers voelde glijden. Dat verlies was vergelijkbaar met liefdesverdriet.

Filosoof Sicco Claus ontdekte hoe de tsunami in Azië op Tweede Kerstdag in 2004 een crisis in gang zette. Daarna kon hij eerdere verklaringen voor lijden niet meer rond krijgen. Ik herkende me in hun gevoel alles te verliezen en laafde mij aan hun inzichten die na de crisis ontstonden.

Studentenpastor-pionier Maarten Vogelaar worstelde ermee zich geliefd te voelen. Hij ervoer in een stilte van 26 seconden Gods onvoorwaardelijke liefde. Voor dominee en activist Rikko Voorberg was een crisismoment dat hij uitriep dat niemand hem ooit zal begrijpen. Dit eenmaal geaccepteerd werd dat een bevrijdend inzicht, ineens was alles mogelijk.

Dat theologe Janneke Stegeman nu zo strijdt tegen uitsluiting, kwam juist doordat ze dat zelf had meegemaakt als kind. En levenskunstenaars Ria Weyens ontdekte de

erfzegen nadat ze stopte te vechten tegen de vijand in haarzelf. Gesprekken en contacten om te koesteren. Hoe troostend en heilzaam bleek het elkaars reisverhalen te delen.

Het bleef hier niet bij. Tegelijkertijd maakte ik voor *Trouw* reportages over nieuwe vormen van het christendom, wat verrijst er uit de as? Deze serie nadert na zestien reportages een einde. De Vrije Universiteit Amsterdam dacht mee in de duiding hierbij. VU-stagiaire Suzanne van Bart maakte vorig jaar al een eerste analyse van het nieuwe christendom.

Momenteel analyseer ik alle 26 artikelen. De conclusies beschrijf ik in een komend nummer van *Volzin*. Daarna volgt een afsluitende bijeenkomst.

Ook voor mijzelf leidde dit project tot nieuwe vormen. Ik geef nu schrijfretraites en begeleid zoekers bij hun queeste, in de hoop dat ook zij ervaren dat een crisis niet het laatste woord hoeft te hebben maar een nieuw begin kan zijn.

Pauline Weseman

PAULINE WESEMAN

‘Ben ik een afvallige christen of juist geloviger, meer christen dan ooit?’

Journalist en religiewetenschapper Pauline Weseman komt na het verlies van haar man in een geloofscrisis. Alles begint te schuiven. Ze gaat op zoek naar de contouren van een nieuw christendom, buiten de gebaande paden. Op haar weg interviewt ze negen medezoekers met een nieuwe kijk op het christendom. In deze eerste aflevering haar persoonlijke verhaal.

TEKST PAULINE WESEMAN **BEELD** BRAM PETRAEUS

Op de dag dat mijn man hoort dat hij de huidkanker melanoom heeft, op 16 november 2011, lees ik voor het slapengaan een bijbelverhaal voor aan onze kinderen van 6 en 7 jaar. Het gaat over de weduwe van Sarefat die met haar zoontje in een tijd van grote droogte een broodje wil bakken van het laatste beetje meel en olie dat ze heeft, om daarna samen te sterven.

Dan vraagt de passerende profeet Elia haar om eten te maken voor hem, van dat laatste beetje, en hij belooft haar dat er altijd meel in de pot zal zijn en dat de oliekruik niet leeg zal raken tot het weer regent. Ze bakt het en zo gebeurt het. Ze overleven de droogte. Er blijkt altijd

genoeg. Het verhaal doet me die avond huilen, de kinderen kijken me verbaasd aan, ik druk ze tegen me aan. Ik heb hoop en weet: er komen zware tijden, maar er zal altijd genoeg zijn. God zal voorzien.

Nu, negen jaar later, waarvan zeven jaar als weduwe, met twee pubers, denk ik vaak terug aan dat verhaal. Er was inderdaad altijd genoeg, maar niet zonder een crisis waarin geen geloofssteen op de andere bleef staan. Was het God die voorzag, het universum of gewoon ikzelf? Geloof ik überhaupt nog, en wat dan? Ben ik een afvallige of juist geloviger, meer christen dan ooit?

Het eerlijke antwoord is dat ik het niet weet en me afvraag of dat nieuwe geloof nog iets moet heten, terwijl de journalist in mij naar woorden zoekt. Als mijn studenten mij vragen wat ik zelf geloof – ik geef onder meer levensbeschouwing aan de Utrechtse School voor Journalistiek – haspel en stotter ik zo dat ik mij ervoor verontschuldigd. Ze willen liefst een hokje. Christen, iets, niets? Maar ik weet het niet. Ik noem een combi van christendom, humanisme, boeddhisme en taoïsme.

Te vaag, ik zie het aan ze. Spiritueel? Ook niet.

Ook mijn uitingsvormen helpen niet: soms naar de kerk, een retraite, yoga, dagelijks mediteren: zen, mindfulness, christelijke meditatie.

Terwijl ik dit schrijf, voel ik meteen een oordeel vanuit het verleden met termen als syncretisme, destijds new age genoemd. Alle religies op een grote hoop. Het hellende vlak. Het begin van het einde. Hoe kan het voor mij dan voelen als een begin, met eindelijk een gevoel van leven, vrijheid en ruimte voor mezelf maar ook van verlies en schuldgevoel vanwege het vroegere adagium dat je dé waarheid niet mag ontkennen, dat je gevoel nooit leidend mag zijn, het heil dan misloopt, wat je niet eens meer ambieert, maar toch?

TERUGDRAAIMUZIEK

Ik kom uit een fundamentalistisch, evangelisch milieu waar alles duidelijk was. De wereld was buitengewoon overzichtelijk ingedeeld in ‘wij’ en ‘zij’. Zij, die niet geloofden in Jezus als de enige weg tot het heil en dus naar de hel gingen, stonden aan de ene kant en dienden bekeerd te worden. Wij, die het licht hadden gezien en dus naar de hemel gingen, stonden aan de goede kant van het spectrum. Wij hadden een RPF-poster op het raam, een EO-sticker op de auto, mijn opa was pinksterpredikant en mijn vader preekte af en toe in onze vrije evangelische gemeente.

Ik vroeg op de basisschool subiet een ander schrift als de symbolen op de kaft te veel op sterrenbeelden leken, bang als ik was voor de verderfelijke invloed van astrologie. De honende reacties van klasgenoten sterkten mij in mijn positie van uitverkorene. Ik wilde niet naar feestjes waar geschuifeld werd tussen jongens en meisjes. Dat was werelds. In de kerk waren lezingen over het duivelse getal 666 in streepjescodes en de geheime boodschappen van de duivel in terugdraaimuziek. Daarna kon ik nooit meer naar *Purple Rain* van Prince luisteren zonder *God is a traitor* te horen, ook al vond ik het nummer stiekem best goed.

FEILBAAR

Er waren filmavonden met apocalyptische, Amerikaanse films over de Grote Opname waarin Jezus terugkwam naar de aarde en zijn gelovigen ophaalde. Een film die mij slapeloze nachten opleverde en waarna ik altijd zorgde dat mijn kamer was opgeruimd, want stel je voor dat de Heer terugkwam en dat de achtergebleven goddelozen je rommelige kamer aantreffen. Alsof dat hun grootste schok zou zijn als er ineens duizenden mensen van de aardbodem waren verdwenen, dacht ik later, maar zo kritisch durfde ik niet te zijn. Later ging ik naar de Evangelische School voor Journalistiek, kwam bij de EO te werken en zo leek alles binnen die zuil uitstekend beklonken voor de rest van mijn leven.

Vrijwel meteen ontstonden er scheurtjes in dat rotsvaste geloof, om de eenvoudige reden dat het leven niet zo overzichtelijk in elkaar bleek te zitten. Homoseksualiteit zou tegennatuurlijk zijn, maar ik kreeg homovrienden die hartverscheurend worstelden met hun geloof, niet mochten zijn die ze zijn of – ik weet niet wat erger is – het wel mochten zijn, maar het niet mochten ‘praktiseren’. En ik ontmoette mijn man Boudewijn die uit een andere kerk (met de kinderdoop in plaats van de enige geoorloofde volwassendoop) kwam, maar toch mijn vent was, kreeg best aardige niet-christelijke vrienden en zag

echtscheidingen die de beste oplossing bleken, ook al mocht de mens niet scheiden wat God verbonden heeft.

Zij bleken wij en wij bleken zij. Mens. Feilbaar. Kwetsbaar. Zoekend. Oprecht.

Dat zoeken, iets niet zeker weten, verwarde mij, maar ik zag geen alternatief. Wel brak ik met dat oude geloof, veranderde van baan, verliet mijn evangelische gemeente, verhuisde en trouwde met Boudewijn. Ik belandde in een crisis, wilde niet terug, moest door, maar wist niet waarheen. De weg op het hellende vlak was ingezet. Dit raakte in een stroomversnelling tijdens mijn studie religiewetenschappen. Op een studiereis naar India in 2010 langs hindoes, sikhs, jains, moslims en boeddhisten vroeg ik mij af: wat is er mis met deze mensen, met hun religieuze context waarin zij toevallig zijn geboren en waaraan zij in alle oprechtheid vorm willen geven, er voor anderen willen zijn? De een na de andere orthodoxe overtuiging sneuvelde, tot en met de fysieke opstanding van Jezus uit de dood.

Onderweg vond ik nieuwe ankers. De harde realiteit van het leven na het overlijden van mijn moeder bracht me naar de Oud-Katholieke Kerk waarin ik ruimte ervoer voor het lijden en het aardse door liturgie en rituelen. Ik leerde

Weduwe Sarefat bakt een broodje voor haar zoon van het laatste stukje meel. De profeet Elia vraagt haar desondanks om een maaltijd te bereiden.
(c) Wikimedia CC

geloof niet meer te zien als beperking, maar als verruimend. Geboden (gij zult leven) in plaats van verboden (gij zult niet doden).

Mijn man overleed op 25 september 2013. Dat het leven niet altijd loopt zoals gewenst, dat niet iedereen geneest, ook al bid je je knieën blauw, wist ik gelukkig al sinds het overlijden van mijn moeder. Maar dat was niets vergeleken met de desillusie dat de troostwoorden vanuit het evangelische geloof niet bleken te werken.

Aan de troost dat ik mijn man zou weerzien in de hemel bijvoorbeeld had ik niets wanneer ik om half zeven 's ochtends toch echt alleen mezelf uit bed moest sleuren, eten moest klaarmaken, de kinderen op tijd op school moest krijgen, doorreed naar mijn werk om 's avonds alles in omgekeerde volgorde te doen. En zo elke dag, ietsje vermoeider dan de vorige.

Deed ik het niet allemaal gewoon zelf? Was er wel een God? Groter dan die vraag was het schuldgevoel, want mezelf enige verdienste toe-eigenen was mij als kind verboden. Daarmee zette je het 'IK op de troon'. De opdracht was zelfverloochening. Jijzelf moest kleiner worden, de Christus in jou groter. Christus moest op de troon.

Een troostwoord als 'ik zal voor je bidden' maakte me furieus. Ik had meer aan de buurvrouw die een pompoenschotel bracht of vrienden die de kinderen naar de speeltuin meenamen zodat ik kon bijkomen.

In het dagboek van Etty Hillesum ontdekte ik iets wat dan misschien religieus humanisme is. Een beetje van God en een beetje van de mens. Ik werd mij ervan bewust dat als ik Gods sturing er niet meer bij dacht, ik alleen deze liefdevolle, menselijke acties overhield. Dan hield ik het humanisme over. Schoof ik daarnaartoe op? Wat deden woorden er überhaupt nog toe?

Ik herinner me hoe ik voor mijn boekenkast stond en keek naar al die verhandelingen over het hogere. Ik realiseerde me: niemand weet het. We zoeken allemaal. Het enige dat er is, is het nu, dit hier en nu en ik heb ermee te dealen. Geen woord helpt me daarbij.

Ik viel stil.

BODEM

Ik – schrijvend journalist in hart en nieren – had geen woorden meer. Het enige dat restte was de stilte. Stilte om te overdenken, de pijn binnen te laten komen, het verdriet, de eenzaamheid, het verlies te voelen. En langzaam

ontdekte ik de heilzame kracht van die stilte, voelde ik een bodem in mij, zonder te weten wie of wat die bodem is. Maar ik viel niet te pletter, ik was er nog. Ik, niet de God in mij of wat dan ook, maar ik, als mens. In mijn meest kwetsbare staat. Dat was het enige dat ik nog zeker wist. Het werd de eerste kiem tot vernieuwing.

De zin van woestijnvader Irenaeus – ‘De glorie van God is een volledig levend mens’ – helpt mij permissie te vinden mezelf tot bloei te mogen laten komen, rustend in de oerbron, God, bodem die ik in mijzelf ervaar, via meditatie. Het zijn geen communicerende vaten, God en ik, ze zijn een en werken samen. Ik durf dat nu pas hardop te zeggen.

Nu, als ik lesgeef over nieuwe spiritualiteit, zie ik de kenmerken naast mij op het bord. Ik hoor mezelf uitleggen over de alles-is-eengedachte, monisme, geen absolute waarheid, zekerheden, dogma’s en oordelen, over hoe de persoonlijke ervaring, de intuïtie (de god in jou) leidend is, over het leven in het nu. Ben ik hier aanbeland? Ja en nee.

Vaak is nieuwe spiritualiteit me te vaag. Het kan ook weer fundamentalistische trekjes krijgen. Er is verrassend veel overeenkomst in het bidden tot God of een tarotkaart leggen voor duidelijkheid over je volgende levensstap. Het lijkt heilzamer te leren leven met onzekerheid en dat te

leren verduren. Het boeddhisme geeft me daarin handvatten, maar het hogere doet er daar niet toe, en bij mij nu eenmaal wel. Ik voel een bodem onder mij of althans de hoop op een bodem. Met een te vrijzinnig godsbeeld kan ik ook te weinig.

Zo kreeg ik in een kerk eens ‘de zegen van de liefde’. Inderdaad, genderneutraal, zeer politiek correct, maar voor mij net zo leeg als een ansicht met ‘groeten uit Utrecht’.

In alle omzwervingen kom ik gek genoeg toch het meest in de buurt van het christendom uit. Qua taalveld, symboliek en cultuur kan ik hier het beste mee uit de voeten. Met een andere bril op vind ik in Jezus’ woorden ineens noties die ik zelf door het leven ontdekte: niet oordelen, zie de mens, geen schatten in aardse vaten verzamelen, richt je niet op het vergankelijke, maar op het nu en de rest zal je gegeven worden. Ook in Jezus’ handelen zie ik dat, hoe hij zich juist richt op de kwetsbaren, de feilbaren, de twijfelaars. Is dat niet juist wat het geloof zou moeten inhouden, iets wat ik teruglees bij inmiddels een sloot aan schrijvers als Brother Martin, Tomáš Halík, Kick Bras en diverse mystici?

VLOEIBAAR

Dit alles leek mij een unieke zoektocht over niet eerder gebaande paden, maar tot mijn verbazing ontmoet ik

overal medereizigers. Met een aantal richtte ik een christelijke meditatiegroep op in de Nicolaikerk in Utrecht, vanuit de World Community for Christian Meditation (WCCM) en het Huis voor de Ziel, de pioniersplek van de Protestantse Kerk in Nederland. Gaandeweg hoor ik van vergelijkbare initiatieven binnen, maar vaker buiten de kerk.

Wat is het waar we naar op weg zijn? Is het nieuw of al jaren oud? Valt dit nog onder het christendom of raakt dit juist meer het christen-zijn dan voorheen, voordat het een instituut werd. En hoe heet deze nieuwe vorm, moet het nog iets heten of mag het vloeibaar, zoekend blijven? Ik ga dit onderzoeken in een journalistieke zoektocht, woorden vinden voor iets dat misschien geen woorden heeft, maar ik blijf immers journalist.

In mijn zoektocht ga ik langs denkers, schrijvers en medeploeters in eenzelfde soort vacuüm. Jong en oud.

Zonder kerkelijk verleden of waarbij door het leven alles is gaan schuiven. Zoals bij mij. Waarheen. Geen idee? Het verhaal van de weduwe van Sarefat is denk ik nog steeds waar. Het komt altijd goed maar zo heel anders dan ik toen kon bevroeden. En misschien wel net zo gezegend, al ben ik daar nog niet zeker van.

Pauline Weseman is journalist, docent en religiewetenschapper. Ruim 25 jaar schreef ze voor diverse media, waaronder *Trouw*, *Nieuw Wij*, *AD* en *Utrechts Nieuwsblad*. Sinds 2012 werkt ze op de School voor Journalistiek in Utrecht. In het kader van deze serie verschenen in *Trouw* reportages over nieuwe of vernieuwde uitingsvormen van het christendom. De Vrije Universiteit hielp mee met de theologische duiding.

JOHAN ROELAND

‘Ik begon God kwijt te raken,
als zand door mijn vingers’

De geloofsopvoeding van theoloog en antropoloog Johan Roeland kenmerkt zich door stellingen. In zijn studie theologie komen die vanzelfsprekendheden op de tocht te staan. Het leidt tot een donkere nacht van de ziel en een geloof in onzekerheden. Naar de Franse filosoof Jacques Derrida gaat Roeland God zien als 'iets dat zich aan ons onttrekt, waarvan je slechts sporen aantreft in de werkelijkheid'. „Er was iets, maar je ziet niet meer wat.” Het worden sporen om te koesteren.

BEELD PAULINE WESEMAN

Een wetenschappelijk interview afgeven gaat cultureel antropoloog Johan Roeland makkelijker af dan een persoonlijk verhaal, bekent hij vooraf vanaf zijn flexibele werkplek in de Culemborgse Gelderlandfabriek. Het verwoorden van zijn geloofsweg gaat gepaard met gestamel, schroom en verlegenheid, soms irritatie over tegenstrijdige gedachten. Tegelijk kenmerkt dat zoeken het nieuwe christendom waar hij zich toe rekent, maar het waarderen en beoefenen van het niet-weten, de uitblijvende antwoorden, blijkt zo makkelijk nog niet.

“Het is een enorme breuk met de stelling waarmee ik ben opgevoed en waarin alles heel precies werd

geformuleerd. Tegelijk ontwikkel ook ik weer stellingen. Ik durf met stelling te zeggen dat de hel niet bestaat.”

Stellingen waren het credo in Roelands jeugd gezin, een typisch 'gergem-nest' (Gereformeerde Gemeenten) in het Noord-Brabantse, protestantse Veen. “Ik wist niet anders of religie was onderdeel van mijn leven. Je bad, las de Bijbel en ging twee keer per zondag naar de kerk. Mijn kinderen morden al vanaf hun tiende over de kerkgang. Dat was voor mij ondenkbaar.”

Roeland weet alle haltes nog op te noemen die de bus aandeed naar het reformatorische middelbare Van Lodenstein College in Amersfoort. “Ik stond om 6.15 uur

op, kwam 's avonds laat thuis. Alles thuis was bevindelijk gereformeerd. Veel donker eiken, cottage stijl. De tv was afwezig, we lazen de Statenvertaling en moeder droeg altijd een rok. Het orgel speelde een prominente rol en we baden in oude taal: 'O, Vader, die al 't leven voedt (...) Laat ons het hemelsche betrachten.'

Mijn wereldbeeld was vanzelfsprekend. Er was een God, voortdurend aanwezig. Een strenge God. De grote opdracht van het leven was de bekering. Alles ademde dat. Er was een expliciet moreel kader. We hadden contacten met het dorp en de burens maar de Gereformeerde Gemeente was een op zichzelf gerichte gemeenschap. De kroeg en voetbal was een zondige wereld. Het was uitgesloten dat ik op voetbal ging. Alles was duidelijk, overzichtelijk."

Vanaf wanneer stelde je vragen bij dat wereldbeeld?

"Al vrij snel, aan het begin van de middelbare school. Mijn oudste zus stapte over naar een hervormde kerk in Wijk en Aalburg, minder streng maar nog zeer behoudend. Ze kwam met een lange broek op school. Dat was wat. Haar kleding werd als zondig gezien. Ik besepte dat kleding samenhangt met je geloofssysteem. Is mijn zus dan zondig, vroeg ik mij af?

Op de middelbare school werd ik actief in het jeugdwerk in haar kerk. Er was een jongerenhonk met tafeltennistafel

en muziek, relipop. Er ging een wereld voor me open, de wereld van de EO, met een vitale jongerenbeweging, EO-jongeredagen, het RonduitMagazine. Een belangrijk omslagpunt. Ik kon gelovig zijn op een plezierige manier, waarin alles 'vân de wereld' een plek kon hebben zonder dat het zondig was. Dat je deel kon uitmaken van een aansprekende, hippe energieke jeugdcultuur, in plaats van dat je twee uur in een kerkbank naar een driepuntenpreek luisterde met een psalm en gebed tussendoor en een predikant die op een theatrale wijze zijn emotie uitte. In die vorm werd je lichaam tot stilstaan gebracht, naar binnen gekeerd, maar deze nieuwe vorm was expressief. Dat ging gepaard met een vrolijker godsbeeld, van een God die liefde was, die je plezier gunde, met wie je als een vriend optrok en voor wie je je niet hoefde te schamen. Rond mijn veertiende stapte ik over naar die kerk. Mijn ouders waardeerden daarin dat ik een devote gelovige was, het geloof en de bijbel uitermate serieus nam. Ik wilde mijn leven aan Jezus geven. Dat veranderde toen ik theologie ging studeren."

Wat in de studie theologie maakte dat je geloof ging schuiven?

"In mijn studie kwamen vanzelfsprekendheden op de tocht te staan. Ik hoorde dat er in het Oude Testament sporen zaten van de vrouwelijke godin Asjera. Zij zou een rol

hebben gespeeld in het oude Israël maar is stelselmatig uit de Bijbel geredigeerd. Dat maakte grote indruk op mij. Mijn wereldbeeld bleek een geconstrueerd product te zijn van een eeuwenlang redactieproces met politieke keuzes. Ik besepte dat Jezus geen bevindelijk protestant was. Mijn kerk bleek een recent, geconstrueerd verzinsel. Ook de alomtegenwoordige God die alles in de hand had, bleek niet zo te zijn. Het bracht een religieuze crisis teweeg. Ik ervaarde dat God die in de meeste intieme sferen van mijn leven vertoefde, daar van lieverlee uit vertrok. Ik begon die kwijt te raken, als zand door mijn vingers.”

LIEFDESVERDRIET

“Ik herinner me een Goede Vrijdag waarin Jezus vlak voor hij sterft uitroept: ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?’ Zo voelde het. Ik zag in die tijd (1996, red.) de film *Breaking the Waves* van Lars von Trier. De protagonist Bess McNeill heeft een intieme, bijna sensuele relatie met God, vergelijkbaar met die van bevindelijke gereformeerden waarin God ook zo fysiek aanwezig is. Als Bess sprak met God, sprak hij terug. Zo was het bij mij ook. Niet letterlijk, maar hij was er, altijd. Er is de scène dat ze tegen een kerkbank aan zit. Ze bidt en het blijft stil. Zo stil. Dat was zo herkenbaar. Ik voelde mij eenzaam, verlaten, bleef verbijsterd achter. Later realiseerde ik mij dat het puur liefdesverdriet was. De God die me zo

dierbaar was, die van me hield, raakte ik kwijt en miste ik. De band *The Violet Burning* die ik vaak beluisterde, verwoordt dat zo treffend in *Blind: What went wrong? / How come I stayed here? / Far away from the light in your eye / I couldn't help it, I couldn't find your love.*”

NACHT VAN DE ZIEL

“Mijn godsbeeld viel in duigen en ik wist niet wat ik ervoor in de plaats kreeg, wie of wat er dan nog was. Ik nam afstand van de evangelische beweging, werd actief in de Utrechtse Nicolaikerk en kroop richting de mystiek en de negatieve theologie (waar in ontkenningen over God wordt gesproken, red). Ik las veel van de Franse filosoof Jacques Derrida (1930-2004) die mij aanreikte bij God te denken als iets dat zich aan ons onttrekt, waarvan je slechts sporen aantreft in de werkelijkheid. Een spoor bestaat bij de gratie van afwezigheid. Er was iets, maar je ziet niet meer wat. De sporen zijn er nog. Die begon ik te koesteren. Het hielp mij enorm te waarderen dat er zoveel is dat we niet weten, die voortdurende zoektocht te waarderen als alternatief. Het is een geloof in onzekerheden, niet weten wat je aantreft, maar wat je overstijgt. Ik las ook mysticus Johannes van het Kruis over de afwezigheid van God in de nacht van de ziel. Ik dacht: Dat is een moment, het wordt weer dag en dan zie je God terug. Maar in de mystiek is die nacht een blijvertje. Je hebt alleen met het spoor van doen.

In de evangelische beweging wisten we perfect hoe God in elkaar zat en handelde, maar God laat zich niet vatten en laat ruimte aan het mysterie. Het duurde lang voordat dat een bevrijdend godsbeeld werd. Het was lang beangstigend.”

Heb je ooit overwogen te stoppen met geloven?

“Uiteindelijk ben ik met veel gestopt, ook met de kerk. Ik ging lang voor de kinderen; dat cliché is waar. Maar het godsbesef raakte ik nooit kwijt. Het is de basale notie waartoe ik mij verhoud, wat mij op blijft schudden. Zelfs op mijn diepste momenten. Na het overlijden van mijn vader stond ik over de wieg van mijn zoon gebogen en besepte: Ik kon altijd terugvallen op mijn vader, nu sta ik er alleen voor, maar er zit ergens een diepe grond onder mijn bestaan. Hoe diep ik ook val, ik kom altijd ergens terecht. Dat is een kernervaring in veel religies, maar woorden als universum of energie resoneren niet bij mij. Het is niet mijn taal. Ik blijf gehecht aan de taal van mijn jeugd. Het christendom blijft mij het meest dierbaar en vertrouwd.”

Is het christendom voor jou dan vooral een kwestie van taal en cultuur?

Meer dan dat. Het heeft me gemaakt wie ik ben. Het heeft een hoop bagger, maar ook een rijke traditie met mystiek, dichters en moderne theologen, zoals Johan Caputo en

NIEUW CHRISTENDOM

De beweging 'nieuw christendom' laat zich lastig omschrijven, omdat ze indruist tegen bestaande definities. Johan Roeland: "Normaal beschrijf je een religieuze beweging op basis van geloofsovertuiging, organisatie, rituelen en tradities. Maar wat nu als een beweging niet zo georganiseerd wil zijn, omdat ze fluiditeit en lenigheid hoog in het vaandel heeft staan, niet wil stollen? Veel kerken veroordelen mensen met afwijkende ideeën, sluiten hen uit, maar in deze beweging zijn tegendraadsheid, tegengesteldheden en meningsverschillen juist belangrijk. Maar waar sta je dan voor? Ook de relatie met tradities is verwarrend. Ze zijn post-traditioneel, maar schurken aan tegen tradities."

Het nieuwe christendom heeft volgens Roeland iets weg van de tegendraadse overgangsfase tussen twee culturen of fases, in de culturele antropologie liminaliteit genoemd. Dat is een fase waarin je, zoals bij carnaval, tijdelijk alles omkeert en terugkeert naar het normale leven, of waarin je daarna in een andere fase komt, bijvoorbeeld volwassenheid na puberteit.

"Beide veronderstelt een overgang van A naar B. Maar wat nu als de overgang de religie is, de status quo wordt? Je hebt altijd vernieuwingsbewegingen gehad vanuit tradities maar het verschil is dat deze beweging vernieuwend wil blijven." Dat er een beweging is, is zeker, volgens Roeland, al is de reikwijdte nog onbekend. "Maar je ziet het in de opkomst van activiteiten en festivals zoals *Graceland*, *Geestdrift* en het platform *Lazarus*, vrijplaatsen voor religieuze innovatie, spel, experiment, het schurende en mystieke."

Peter Rollins. Zij bezigen het woord God, net als ik. En ik houd van kerken. Ze maken deel uit van ons landschap, hebben een rijke geschiedenis. Jellema spreekt in zijn gedicht *Kerkje van Fransum van de kerk als ruïne*. *'Tussen jouw zerken, zo ben je het mooist: dicht, van het uitblijvend antwoord de schrijn.'*

Een ruïne waar de natuur het overneemt en uit vervallenheid tot leven komt, is een prachtig beeld voor de staat van het christendom. Het is als een spoor, een herinnering waar geen antwoorden en waarheden meer van de kansel worden geslingerd om afwijkende mensen buiten te sluiten. Er was veel oordeel in mijn kerk. Een uitblijvend antwoord geeft zoveel meer ruimte voor gesprek. Ik zoek nu plekken op met zoveel mogelijk ruimte en verschillende godsbeelden."

Wat zijn andere sporen, zoals Derrida dat verwoordt, die je ging koesteren?

"Genade en hospitality, gastvrijheid. Genade is voor mij dat er hospitality aan mij wordt verleend, dat je je thuis mag weten, dat er een wereld is met zoveel ontroerende schoonheid in muziek, kunst en natuur, waar je van mag genieten, dat er een plek is waar het ten diepste goed is. Dat is een breuk met het verleden waarin je niet ván maar ín de wereld bent. Totaal ván de wereld zijn vind ik mooi. Dit is de enige wereld die ons is gegeven. Ik zit in een

begenadigde positie met een huis, vrouw en kinderen. Tegelijk weet ik dat de wereld voor velen geen thuis is. Levinas zegt: ‘Het gelaat van de ander maakt inbreuk op jou’. Er is een voortdurend appèl om die hospitality ook aan anderen te verlenen, een wereld te creëren waarin zij zich ook thuis voelen. Dat doet inbreuk op je veilige leventje en roept een schuldgevoel op. Dat is een goed schuldgevoel, anders dan vroeger. Die notie van schuld heb ik herontdekt en omarmd. Een ander spoor waar ik aan hecht is de esthetiek van tradities, in wat de tand des tijds heeft doorstaan, zoals de taal van oude gebeden. Een gebed als van kerkvader Sint Patrick: ‘Christus is naast mij, voor mij, achter mij’, vind ik prachtig. Ik geloof daar nog elke letter van.”

Aha, dat dan toch wel?

“Ja, dat is de basisgedachte, dat je niet te pletter valt.”

Sommige mensen vallen wel te pletter, redden het niet in het leven. Hoe zie je dat?

“Natuurlijk val je, ik ook, en toch voel ik mij elke dag gedragen. Dat klopt inderdaad niet. Zie je, het is zo inconsistent als de pest. Je spreekt misschien de intentie uit dat iemand je draagt. Ik weet het niet. Tegelijk heb ik geen behoefte uitspraak te doen over wat ik precies geloof. Ik koester de notie van het uitblijvende antwoord.”

Waar blijf je dan naar zoeken?

“Misschien ben ik vooral gretig op zoek naar verhalen, ervaringen, perspectieven die nieuwe sporen van God die oplichten, mij overstijgen, in poëzie en kunst. Zoals in het gedicht Van over zee van Hans Tentije over ‘Een strijklicht dat zijn schaduwen uitstrekt van over zee (...) dat alles verheldert maar niets verklaart’. Dat herken ik en raakt mij. Er is iets, te groot om te bevatten. Eigenlijk ben ik nog steeds op zoek naar de religieuze ervaring in momenten die er vroeger als vanzelfsprekend waren. Ze zijn niet te vinden, ze overkomen je. Ik probeer er open voor te staan en ze te vinden in woorden, beelden, in de lege ruimte van het polderlandschap. Het blijft een zoektocht.”

Johan Roeland (Veen, Noord-Brabant, 1977) is universitair hoofddocent en directeur valorisatie aan de faculteit Religie & Theologie van de Vrije Universiteit in Amsterdam. Hij studeerde theologie in Utrecht en promoveerde in de sociale en culturele antropologie aan de Vrije Universiteit. Roeland woont met vrouw en drie kinderen in Schoonrewoerd waar zij een woontrainingshuis voor jongeren leiden. Hij is voortrekker van de VU-denktank die bij deze serie in *Volzin* en *Trouw* meedenkt in de theologische duiding.

SICCO CLAUS

‘God is niet meer los te denken
van mijn lichaam’

Theoloog en meditatieleider Sicco Claus komt als vrijzinnig opgevoede christen in de knoop met zijn geloof. “Ik herken de angst bij veel orthodoxe gelovigen voor het hellende vlak: als je ergens aan begint te twijfelen, waar houdt het dan op?” Claus ontdekt het belang van het lichaam en meditatie.

BEELD BRAM-PETRAEUS

Hij vindt het maar wat verrassend zijn geloofsweg zo op een rij te zetten. Al pratende ontdekt Sicco Claus (43) hoe zijn zoektocht zich tussen twee polen bewoog en nu naar een derde beweegt. Zie het als de punten van een omgekeerde driehoek met bovenin - op gelijke hoogte - de twee polen natuurwetenschap en een rationalistische benadering van religie. Zijn queeste gaat naar de onderste punt, de mystieke laag, de ervaring van God, voorbij de ratio. Een weg met een bedding in de christelijke meditatie. Nu leidt hij een meditatiegroep in Den Haag en geeft leiding aan de Nederlandse afdeling van de World Community for Christian Meditation (WCCM) met twintig meditatiegroepen.

Uit wat voor religieus nest kom je?

“Mijn vader had een zwaar gereformeerde achtergrond, mijn moeder was midden-orthodox. Ze waren aanjagers in het Samen-op Weg proces (waaruit de Protestantse Kerk Nederland in 2004 voortkwam, PW), met een ruime oecumenische instelling, namen ons soms mee naar een katholieke mis. Mijn vader had een zoekende geest, studeerde veel. Hij flirtte met het jodendom, hield van de mystieke kant en omkleedde dat met rituelen. Hij hing een mezoza (joods tekstkokertje) aan de deurpost en las de Oostenrijkse-Israëliëse-joodse filosoof Martin Buber. Op zaterdagavond – naar voorbeeld van de start van de joodse sabbat op vrijdagavond – stak hij twee kaarsen aan en

sprak een gebed uit. Ik vond dat bidden vaak gênant, vooral als er vrienden kwamen. Mijn moeder geloofde meer intuïtief.

Ik groeide op met het besef dat bijbelverhalen niet letterlijk gebeurd hoeven te zijn om een diepere betekenis te kunnen hebben, naar de uitspraak van wijlen predikant Nico ter Linden: ‘Het is waar, maar niet echt gebeurd’. Ik nam als jong kind de verhalen heel letterlijk. Ik was een eng religieus kind. Op mijn vierde, rond Kerst, zei ik tegen mijn moeder dat ik op de wc een engel had gezien die zei dat Jezus was geboren. Ik leefde me vreselijk in die verhalen in. In mijn tekenboekje tekende ik, zo vertelde ik, ‘over Jezus, omdat ik zoveel van hem houd’. Dat evangelicale hoorde totaal niet tot het taalveld van mijn ouders. Die moeten dit? ook gedacht hebben.”

Wanneer ging het wringen?

“Vanaf mijn vijftiende kwam er een zaadje van twijfel. Ik was puber én heel rationeel. De uitspraak ‘waar, maar niet echt gebeurd’ werd ingewikkelder. Als alles alleen maar symbolisch is, kan ik er dan niet net zo goed zonder? Waarom al die moeite doen via verhalen, terwijl je ook letterlijk kunt zeggen dat je een goed mens moet zijn? Wat blijft er dan over? Ik herken de angst bij veel orthodoxe gelovigen voor het hellende vlak: als je ergens aan begint te twijfelen, waar houdt het dan op? Met een orthodoxe

benadering had ik ook moeite. Ik bad op school in een gebedsgroepje met evangelicale jongeren waar ik kritische vragen stelde, of bidden effect had, wat er gebeurde met de mensen die niet genazen. Vond God die dan niet lief?

Mijn geloofsconflict was dat ik vond dat ik te weinig smaakjes had: areligieuze natuurwetenschap en geloof dat daarop wil lijken. Orthodox christendom doet in een bepaald jasje, met haar feitelijke geloof dat Jezus opstond uit de dood, namelijk precies dat laatste. Een camera had het kunnen filmen. Aan de andere kant stelt natuurwetenschap dat opstaan uit de dood niet kan. Beide zijn rationeel, alsof aan het eind van een goede redenatie God wel of niet opdoemt. Ik kwam in tweestrijd. Beide kanten trokken me, maar vond daar geen oplossing. Ik kan hier naadloos het idee van filosoof Charles Taylor naast leggen dat in onze tijd mensen voortdurend heen en weer geslingerd worden tussen de pool van gelovigheid en ongelovigheid. Hoe ongelovig of gelovig je ook bent, je ontkomt niet aan die spanning tussen die twee. Mijn kinderlijke onbevangenheid raakte ik gaandeweg kwijt. Het werd mijn fascinatie te ontdekken of er niet een andere laag is die die spanning overstijgt.

Ik ging kloosters bezoeken, werd oud-katholiek, trad een halfjaar in bij de Norbertijnen. Daar kreeg ik een vermoeden van een alternatieve weg, de ervaring van God.

Ik heb altijd beseft dat in God je diepste wezen te vinden is, dat je buiten God om nooit je eigenlijke ware plek in de werkelijkheid kunt vinden. Maar ondanks dat zoeken naar een ervaringsgerichte spiritualiteit, bleef ik gevangen in dat rationalistische, overwoog ik bijvoorbeeld mij aan te sluiten bij het Apostolisch Genootschap vanwege hun religieus humanisme. Dan hoefde ik niet meer te geloven in gebedsgenezing en de opstanding.”

Vanwaar steeds die drang naar dat rationalistische?

“Ik zocht een spiritualiteit die rationeel te verantwoorden is. Ik heb een sterke behoefte geaccepteerd en aanvaard te worden als mens. In de kringen waarin ik mij beweeg, zoals het openbaar gymnasium, bekijken ze je als gelovige met gekkigheden als de opstanding, al snel als een rare diersoort. Ik denk dat ik daar relatief gevoelig voor was. Ik wilde dat mensen mij kunnen volgen en denken: die jongen heeft zijn verstand tenminste goed op orde.”

Net als dat jongetje dat zich geneerde voor zijn biddende vader bij de kaarsen?

“Zeker. Daar was het eigenlijk al. De angst dat vrienden je vreemd aankijken. Dat vind ik soms belangrijker dan mijn eigen zoektocht. Maar het is niet bevredigend. Met een rationalistische vorm verdwijnt het mysterie. Het verhaal van de opstanding is ontregelend, maar op een prachtige

manier, dat in alles wat fout en misgaat in ons leven, er een opening is naar een grotere werkelijkheid, waarin dat verzoend en geheeld wordt en het toch goed komt. Dat is voor mij de kern van de opstanding, dat er een werkelijkheid is vóór en na de gebrokenheid en eindigheid.

Die rationalistische neiging kreeg een flinke klap tijdens de tsunami in Azië op Tweede Kerstdag in 2004. Tot dan had ik de mogelijkheid van een volledig rationeel verklaarbare religie nog niet helemaal opgegeven. Als verklaring voor het lijden, theodicee genaamd, vond ik het aantrekkelijk dat filosoof Leibniz stelde dat de bestaande wereld de beste van alle mogelijke werelden is. Anders had God wel een betere wereld geschapen. Voltaire reageerde daar kritisch op na de verwoestende aardbeving in Lissabon in 1755: ‘De best mogelijke? En dit dan? Leg dat maar uit.’ Diezelfde reactie had ik na de tsunami. Die beelden van mensen met verschrikkelijke snijwonden van die gebroken glazen windschermen stonden op mijn netvlies. Je kunt het verklaren door te zeggen dat de waarschuwingssystemen niet werkten of dat lijden ruimte biedt voor zorg aan anderen, maar dit lijden kon ik niet meer rond krijgen. Wat rest is de argumenten en de behoefte alles te ordenen uit handen te geven en je over te geven aan een donkere en mysterieuze kant van God, te weten dat het ergens goed komt. De noodzaak van een intuïtieve weg drong zich op.”

Hoe kreeg die intuïtieve weg vorm?

“Al mijn pogingen deze ratiovorm te overstijgen waren niet gelukt. Mijn kloosteraspiraties hadden me niets opgeleverd. Dat leven bood mij niet genoeg ruimte en vorm waarin mijn lichaam ook mee mocht doen.

Lichamelijkheid, knuffelen en seks zijn daar problematisch. Seks ís ook ingewikkeld, het laat zich moeilijk kanaliseren. Maar om het dan maar niet meer te doen, was voor mij geen succes. Ik kon dat verlangen niet uitzetten zonder mezelf geweld aan te doen. Ook was ik daar te veel bezig met uiterlijkheden. Als ik maar iets bespeurde van laksheid of burgerlijkheid in de vormgeving, zoals de truttige geblokte tafelkleedjes, dan irriteerde me dat mateloos. Ik kon er niet langs kijken. Er was verlangen naar Gods mysterie, maar het moest op mijn manier.

Het overlijden van mijn vader in 2011 deed mij beseffen dat ik God nog steeds als hobby zag. Als het leven dan eindig en kort is, wordt het dan geen tijd diepgang te zoeken? Als God die werkelijkheid is waarin ik mijn waarste zelf vind, hoe kan ik dan verantwoorden dat ik wekelijks tien uur in de sportschool doorbreng en met een beetje mazzel anderhalf uur met God in de kerk? Op dat moment zag ik een interview met Laurence Freeman, de voorzitter van de internationale WCCM. Ik weet alleen nog

hoe hij sprak, met humor, ontspannen, nuchter. En ik dacht: hier vind ik mogelijk die mysterieuze ervaring van God, wat ik ergens al had opgegeven, maar me nu werd aangereikt. Sinds mijn studententijd deed ik aan zenmeditatie, maar het bleef te vreemd. Het goddelijke wordt daar voor irrelevant versleten, de werkelijkheid voor tijdelijk, franje. Voor mij is de werkelijkheid te mooi en fascinerend, geen detail, maar waar het om gaat. Daarna ging ik het praktische pad van de christelijke meditatie op, waarin mijn lichaam mee mag doen met alles wat ik ben. Ik vond er een niet-oordelende gemeenschap waarin homoseksualiteit geen probleem was, een bedding voor mijn zoektocht.”

Wat brengt het mediteren je?

“Ik mediteer twee keer per dag 25 minuten. Het gaat met ups en downs. Ik kreeg corona, kon niet meer naar de sportschool en zag mijn spiermassa afnemen. Na jaren mediteren zou je verwachten dat het je niks doet, dat je onthecht bent, maar het deed me veel. Mediteren is moeilijk als je je fysiek niet goed voelt. Toch zijn er ook inzichten. Kerninzicht is dat God enerzijds concreter, tastbaarder, anderzijds meer een mysterie is geworden. Hij is niet meer los te denken van mijn lichaam, de mensen om mij heen, de werkelijkheid. En ik merk dat ik een beter mens word van mediteren. Daar gaat het uiteindelijk om.

Ik ben bewuster van mijn oordelen over mensen, ik merk het op, bekijk het neutraler. Het ego is nu eenmaal voortdurend aan het oordelen en classificeren. Ik laat dat meer zo. Ook drijf ik conflicten minder op de spits, vraag mezelf af: wat is nu belangrijker, de verbinding met deze persoon intact houden of mijn gelijk halen? Dat laatste is meestal een ego-behoefte: gezien en erkend worden.

Mensen veranderen alleen van mening vanuit een verbinding met anderen, nooit vanuit een oppositionele houding. Dat besef dringt langzaam door.”

Dat leert het boeddhisme ook. Waarin is dit christelijk?

“Jezus leert dit in de verhalen over de balk en de splinter, de leliën in het veld. Niet oordelen, loskomen van het ego. Daar gaat volgens mij het christendom over, voorbij de ratio. Dan zit je onbewust in de mal van de moderniteit. Veel evangelicals zijn supermodern met hun wetenschappelijke neiging alles te bewijzen en daar hun geloof op te bouwen. Het nieuwe christendom kun je postmodern noemen, voorbij moderniteit. Ten eerste qua mensbeeld. De rationalistische gelovige stelt stiekem het individu centraal dat zijn bestaan moet rechtvaardigen met rationalisme, vormgeven en instandhouden. Hoe kun je dan beseffen dat je in Gods hand bent? Ook qua wereldbeeld. Stiekem hebben veel gelovigen en ongelovigen een dualistisch godsbeeld waarbij God een

ding is in de werkelijkheid. Weliswaar een supergroot ding dat veel kan, maar wel naast jou, waarmee je dus per definitie in concurrentie komt. Ik doe het of God doet het. In de late oudheid en middeleeuwse mystiek participeert de mens in God. Ik ben niet God, maar neem deel in het goddelijke. Hij is niet buiten mij, maar misschien wel het intiemste, werkelijkste van mezelf.”

Wat kan die postmoderne visie betekenen voor onze uitingsvormen?

“Ik denk dat we met een stofkam door onze kerkdiensten en vormen van georganiseerde religie moeten om te kijken hoe we vastzitten in de mal van moderniteit. Hoe biedt het vieren ruimte voor lichaam en zintuigen? Ik denk dat we ons rotschrikken. Daarom haken veel jongeren af. Overvoerd met teksten, voelen ze intuïtief aan dat godsdienst over meer gaat dan dat. De verhouding is zoek. Mijn intimiteit laten groeien met God kan alleen als ik thuis ben bij mijn eigen lichaam, in contact met andere mensen, in het tot mij nemen van brood en wijn.”

Terug naar het begin, hoe verhoud je je nu tot dat jongetje, die rationalistische kant?

“Ik heb veel gêne afgelegd, ben minder gevoelig voor de blik van de ander en neem de rede niet meer als maatstaf voor alles. Een van de conclusies in mijn proefschrift is dat

meditatie als praktische weg verdergaat waar de ratio moet stoppen. De rationele toets blijft belangrijk, maar zonder de illusie dat de rede een onfeilbaar antwoord geeft. De behoefte om zo te verklaren komt van het ego. Het geeft een gevoel van grip en controle op de werkelijkheid. Terwijl, als God mij draagt of vasthoudt, ik zelf niet alles vast hoeft te houden. Daarover ervaar ik vaak diepe vrede en rust in de meditatie. Het doet er totaal niet toe dat ik me druk maak, want ik ben er nog steeds, alles is er nog steeds. Niet omdat ik er ben, maar omdat er iets is dat het in zijn hand houdt.”

Sicco Claus (Schettens, 1977) is docent filosofie aan het Gymnasium Haganum in Den Haag, meditatieleider en voorzitter van de Nederlandse afdeling van WCCM. Hij studeerde theologie aan Katholieke Theologische Universiteit Utrecht en haalde zijn onderwijsbevoegdheid tussen 1997 en 2005. In 1998 trad hij toe tot de rooms-katholieke kerk, in 2003 tot de oud-katholieke kerk. In 2003 trad hij in bij de Norbertijnen, Abdij van Berne, Heeswijk-Dinther. Hij studeerde filosofie van 2008 tot 2011 aan de Universiteit Utrecht. Momenteel doet hij promotieonderzoek naar het gedachtegoed van John Main, de inspirator van WCCM. Claus woont met zijn vriend in Den Haag en doet weekendpleegzorg.

RIA WEYENS

‘Met Kerst vieren we ook het
goddelijke in ieder mens’

Als kind was levenskunstenaar Ria Weyens al gefascineerd door het mysterie. In de zoektocht in haarzelf volgt een harde confrontatie met de droefheid, pijn en onrust in zichzelf. Ze komt tot het cruciale inzicht te stoppen met vechten, haar vijand te beminnen. Ook de vijand in haarzelf. Dit wordt haar ontdekking van de erfzegen, het besef dat de mens van nature goed is. Nu pleit ze voor dit mensbeeld in het christendom.

BEELD FONTS WEYENS

Ria Weyens buitelt bijna over haar woorden heen, zo vol is ze van een op handen zijnde verandering in het christendom. “Ik voorzie een paradigma-wisseling. Er is zoveel nieuws aan het geboren worden. We zitten in een niemandsland, een transitieperiode en we hebben daar geen landkaart voor.”

Een poging tot een nieuwe landkaart is het boek dat ze nu schrijft. Haar pleidooi is een omkering van het mensbeeld: van erfzonde naar erfzegen. “Het dogma erfzonde is pas in de vierde eeuw na een lange reflectie ontstaan. Maar het scheppingsverhaal begint met de erfzegen: ‘En God zag dat het goed was’. Dat verwijst naar de *basic goodness* in de mens. De mens is van nature goed.”

De erfzonde is er ook, maar anders. Al pratende over haar geloofsreis waarin ze de erfzegen ontdekte, blijkt de combinatie van actie en contemplatie de rode draad te zijn.

De basis hiervoor ligt bij haar ouders. Zij belichaamden die combi. “Ik groeide op in een katholiek gezin met een religieus vrije opvoeding. Voor mijn vader was de essentie van geloof naastenliefde en barmhartigheid. Of je nu een keuken of slechts een kapstok kwam kopen in zijn meubelbedrijf, iedereen kreeg evenveel tijd van hem. Mijn moeder was meer een contemplatief type, een zachtmoedige vrouw. Na de communie zat ze tien minuten met haar handen voor haar hoofd, diep in gebed. Ze sprak er niet over, maar ik keek als klein meisje naar haar en

vroeg mij af: wat is dat mysterie, wat gebeurt daar?”

Wat voor meisje was u?

“Ik was een levenslustig kind dat veel praatte, gefascineerd door het mysterie, de kerk, rituelen en de natuur. Als er thuis wat spanning was - zoals in elk gezin - ging ik onder een boom zitten. Daar ervoer ik rust. Ik kwam daar thuis, voelde mij verbonden met iets dat meer was dan ikzelf. Om dat mysterie te doorgronden ging ik godsdienstwetenschappen studeren. Het was de tijd van de God-is-dood-theologie met een enorm geloofsscepticisme. Al het denken en praten over God bleek voor mij een stukpraten van het mysterie. Ik verlies mijn geloof hier, dacht ik. Het leidde tot een crisis in mijn derde studiejaar.

Via de monnik Jeroen Witkam, destijds abt van de Trappisten-abdij in Zundert, leerde ik zenmeditatie kennen, in een christelijke setting. Die eerste meditatie zat ik voor een muur. Ik deed mijn ogen open en zag een groot kruis op de muur. De naam Jesu kwam in mijn hart op. Ik kwam in een stille ruimte voorbij het denken, vervuld van liefde en geborgenheid, zoals Psalm 131 zegt: ‘Als een kind in de armen van zijn moeder, zo is mijn ziel geborgen in U’. Ik ervaarde weer het mysterie buiten mij én in mij. Tegelijk voelde ik mij verbonden met anderen. Dat was het eerste contemplatieve geschenk in mijn leven. De naam Jesu werd mijn mantra, vijftien jaar voor ik christelijke

meditatie ontdekte. Zenmeditatie gaf mij de kracht mijn studie af te maken, ik kon de brug leggen tussen hart en hoofd. Er was weer evenwicht.

Na mijn studie trad ik tijdelijk in bij de Trappistinnen, maar ik miste het actiegedeelte. Ik wilde terug naar de combinatie van contemplatie en actie.

In Zuid-India kreeg ik die kans in ashrams, waaronder die van Bede Griffiths. Hij was mijn meester in een contemplatief christendom. Dat was mijn tweede grote geschenk. Griffiths las de Bijbel in het licht van de Bhagavad Gita en de upanishaden en zocht naar een *common ground*. Religies zijn als sterke, unieke bomen met unieke vruchten, maar geworteld in dezelfde Ene grond die hen voedt. Al die woorden – brahman, ohm of Abba - verwijzen naar hetzelfde mysterie dat geen naam en alle namen heeft. Ten diepste ben je liefde en is het goddelijke in ons, maar het goddelijk mysterie is ook groter dan de mens, zoals de golf één is met de zee en de zee tegelijk veel groter is dan de golf.”

India is voor u een enorm inspirerende tijd. Toch raakt u daarna in Londen in een crisis. Wat gebeurde er?

“Ik had een heel goed, bruisend, boeiend leven maar er was ook veel droefheid, pijn en onrust in mij. Noch de meditatie, noch het gebed hielp mij. Ik ging nog meer

bidden en mediteren, drie, vier uur per dag: ‘Verlos mij Jezus’. Ik besepte niet dat ik meditatie gebruikte om mij te verheffen boven mijn onrust, om mijn pijn eronder te houden. Op een dag ging dat niet meer. Ik stond met mijn neus tegen de muur en toen ontmoette ik via de interreligieuze dialoog Maura Sills. Zij leidde een boeddhistisch centrum voor psychotherapie. Ze zei de woorden die mijn leven veranderden: ‘Stop met vechten, stuur er liefde naar. Heeft Jezus niet gezegd: Bemin je vijand? Dat is ook de vijand in jezelf. Dus dat wat je niet graag ziet in jezelf, wat je verkeerd en slecht vindt. Stuur daar mededogen naar.’ Dat was zo nieuw in 1991. Het verzet loslaten. Liefde en zachtmoedigheid, ontdekken dat je al verlost bent. Dat was mijn ontdekking van de erfzegen. Ik ging die studie volgen.”

Kijken naar wat je niet graag ziet in jezelf. Hoe doe je dat?

“Door inzicht in jezelf. Je kunt ons innerlijke leven vergelijken met de zee. Wat we zien zijn de golven die altijd in beweging zijn, net als het denken en voelen. Als je daaronder diepzee duikt, is het rustiger. Bij mediteren leer je je aandacht te brengen naar je adem, je mantra. Dan ontdek je dat je jouw denken kan waarnemen. Je denkt wel, maar bent er niet meer door gevangen. Je komt in een grijze laag van niet-denken. Voor velen is dat akelig, maar

als je de stilte laat werken in jou, gewoon bent met wat is, blijft vertrouwen, dan zak je door de duistere lagen naar een heldere ruimte in jezelf. Net als diepzeeduikers zien we dan opeens een ongelooflijke weidsheid. Het is een soort ik-loosheid, die je ervaart op een hoge berg met al die ruimte rondom je. Die ruimte, dat vrijheidsgevoel heb je ook in jezelf. Die vrijheid is het wezenlijke in de mens. Dat is de erfzegen.”

U ontdekt de erfzegen via het boeddhisme, niet via het christendom. Heeft dit te maken met waar u over schrijft in *Scheppende overgave: dat de aantrekkingskracht van oosterse religies een gemis blootlegt van het christendom?*

“Ja, het gaat om die twee delen van de ziel: contemplatie en actie. Onder invloed van oosterse religies kwam er meer focus op contemplatie. Het christendom was vooral gericht op actie. Geloven wordt vooral beleefd als iets buiten onszelf, waar we aan moeten gehoorzamen, met focus op naastenliefde. De kernboodschap van Jezus is liefde, relatie, verbinding, bemin God met heel je hart, ziel en al uw krachten en je naaste als uzelf. Maar dat laatste – de relatie met jezelf - is onder het tapijt geraakt. Liefde voor God en naastenliefde is goed maar je hebt ook de relatie met jezelf nodig.

Ik vergelijk die drievoudige relatie vaak met een boom. De

takken symboliseren je relaties met anderen, naastenliefde. De stam staat voor de verbinding met jezelf, je ego, met je talenten en zwakheden. De onzichtbare wortels symboliseren je wezenlijke zelf. Sta je daar open voor, dan ontwikkel je wortels. En er is de Ene grond waarin al die bomen ingebed zijn. Dat is geborgenheid in het universele liefdesmysterie. Iedereen weet dat de boom in de grond moet, anders sterft hij. Met die voeding uit de grond word je een totaal mens en hoef je niet naar de ander te grijpen om gelukkig te worden.”

Dus de opkomst van de oosterse religies in het Westen gaven de bedding om ook naar de relatie met onszelf te kijken.

“Just. Ik spreek zoveel christenen die het instituut kerk de rug toekeerden, maar gefascineerd blijven door Christus. In wezen zijn we op zoek naar een antwoord op de vraag: hoe ga ik om met lijden, met de gebroken stukken in mijzelf? Dan krijg je vaak het antwoord: geloof maar in Jezus. Dat is waar, maar dat is een deel van het antwoord. Je moet ook door die donkere lagen heen.”

Heb je daar per se het christendom voor nodig?

“Dat God liefde is, vind je in vele religies. Maar de nadruk van Jezus op het onvoorwaardelijke van de goddelijke vergevende liefde raakt me altijd weer. In oosterse

religies heb je karma, de wet van oorzaak en gevolg. Jezus verruimt die wet. Tegen de moordenaar naast hem aan het kruis zegt hij: ‘Heden zult gij met mij in het paradijs zijn’. Ik zie veel mensen slachtoffer worden van het karmabegrip wanneer ze zeggen: ‘Ik moet nog vele reïncarnaties beleven om van mijn fouten af te komen’.

Ook in de palliatieve zorg zie ik dat velen slachtoffer blijven van het straffende godsbeeld, bepaald door de erfzondeleer, het gevoel dat ze ten diepste slecht zijn. We onderdrukken dat gevoel zolang we actief zijn, maar met de dood voor ogen komt vaak de angst voor een God die beloont of straft. Dat vergroot het belang van bewustwording van de erfzegen. Vanwege die erfzegen blijf ik christen. Zoals moeder Teresa zei: ik houd van alle religies maar ik ben verliefd op mijn eigen religie.”

Volgens u is de erfzonde pas in de vierde eeuw ontstaan?

“De leer van de erfzonde is ontstaan toen het christendom een staatsgodsdienst werd, dus verbonden werd met macht en hiërarchie. Toen de kerk een instituut werd, is er iets gebroken, niet bij Adam en Eva. Zonde heeft in het Grieks zeven betekenissen, maar in de traditie werd dit verengd tot de moralistische betekenis van de wet overtreden. Een andere betekenis verwijst naar onwetendheid en je doel missen. Dat geeft verruiming aan het zondebesef.”

Wat gebeurde er volgens u dan bij de zondeval van Adam en Eva?

“Het is een mythe met een diepe wijsheid over ons evolutieproces als mens en mensheid. God schiep de mens naar zijn beeld en het was goed. De zondeval gaat in wezen om afzondering van je diepste wezen, door te eten van de boom van kennis van goed en kwaad, ofwel je te vereenzelvigen met je denken en je ego voorop te stellen.

Het ego moet je natuurlijk óók ontwikkelen, je talenten ontdekken, op eigen benen staan. Maar bij een crisis, corona of de dood, blijkt dat niet genoeg. Veel mensen weten niet meer dat die bron, die universele liefde al in hen is. Ze zijn zo bang met zichzelf alleen te zijn.”

Welk bijbelverhaal zet u tegenover de zondeval als herstel van de erfzonde?

“Het woord herstel gebruik ik liever niet. We hebben een nieuwe taal nodig. Het gaat om de verbinding met wat er altijd al was. Misschien liever het woord verruiming, want als je vanuit de erfzegen naar de erfzonde kijkt, krijg je verruiming. Het is niet zo dat tradities wegvallen of verkeerd waren, je krijgt verruiming.”

Welk bijbelverhaal symboliseert die verruiming?

“Het hele levensverhaal van Jezus. Ondanks alle

verschillen houden alle christenen van de drie hoogtepunten Kerst, Pasen en Pinksteren. Als we vanuit de erfzegen naar de contemplatieve betekenis kijken, vieren we bij Kerst niet alleen de geboorte van Jezus maar ook van het goddelijke in ieder mens. Dit licht kun je ervaren wanneer je bij Pasen het opstandingsverhaal in jezelf doorleeft. Na het ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten’ komt de opstanding. Dat geeft moed. Pinksteren gaat over het ervaren van de erfzegen. Daar welt de helende Heilige Geest als een bron zo sterk in de discipelen op dat ze zonder angst naar buiten gaan. Zoals Jezus voorspelde: ‘Uit uw binnenste zullen stromen van levend water vloeien’.”

Toen ik u belde voor dit interview, zei u dat ik als geroepen kwam, dat de tijd rijp is dit verhaal te brengen. Wat bedoelde u daarmee?

“We leven in een tijd waarin het wij-gevoel belangrijk is. We zijn een grote familie, we moeten het samen gaan doen of we gaan eraan. Kies je voor polarisering en macht of voor de mens en verbinding? De erfzegen verwijst naar de verbinding met ons wezenlijke zelf.

Ik wil mensen bewust maken van die contemplatieve parel in zichzelf, door er een boek over te schrijven en erover te vertellen in mijn retraites en leerroutes. Een contemplatief netwerk vormen, in dialoog met boeddhistische wijsheid,

is mijn droom. We hebben vandaag geen nieuw christendom nodig, maar herbronning, terug naar het begin en dit verbinden met de tijdsgeest van vandaag.”

Ria Weyens (1955, Diest, België) woont in Brugge, geeft freelance retraites en palliatieve leerroutes in Nederland en België en doet een master Wereldreligies in interreligieuze dialoog in Leuven. Zij studeerde godsdienstwetenschappen in Leuven van 1975 tot 1979. In 1979 trad zij in bij de zusters Trappistinnen in Soleilmont bij Charleroi. Ze vertrok in 1985 voor zes jaar naar Zuid-India naar de ashram van interreligieus pionier Bede Griffiths en werkte mee aan de oprichting van een ashram voor vrouwen. Van 1991 tot 1995 werkte ze mee aan de internationale christelijke meditatiebeweging (WCCM) van Laurence Freeman in Londen. Ze leidde van 2003 tot 2018 het Minnehof: een centrum voor contemplatieve levenskunst in het Begijnhof van Brugge. Zij schreef *Van wonde naar verwondering, hoe omgaan met innerlijke pijn* (2000) en *Scheppende overgave, naar een contemplatieve levenskunst van dienstbaarheid en creativiteit* (2013).

MAARTEN VOGELAAR

‘Ik voorzie een
nieuwe reformatie’

Op één moment in het interview blijft studentenpastor-pionier Maarten Vogelaar meer dan twintig seconden stil en realiseert hij zich dat hij zich geliefd voelt, er mag zijn. “Er is nu zoveel angst en schaamte waar we van verlost moeten worden.” Hij voorziet een nieuwe reformatie met juist aandacht hiervoor, een eenheid van geest, ziel en lichaam.

BEELD JOSHUA DE LANGE

Hij is liever met anderen bezig dan met zijn eigen kwetsbaarheden. En dat is geheel in lijn met het type avonturier in het enneagram, het bekende diagram met negen persoonlijkheidstypes. De avonturier straalt optimisme en vreugde uit, enthousiasmeert. Waar hij is, drommen mensen samen. Net als bij Maarten Vogelaar. Tijdens zijn studie al landelijk voorzitter van de reformatorische studentenvereniging C.S.F.R., daarna oprichter van de goedlopende De Kwekerij in Amsterdam, een hippe pioniersplek voor millennials met levensvragen. Pas met zijn laatste pioniersproject, de verwezenlijking van Gist als ruimte voor christelijke spiritualiteit in Amsterdam, verwezenlijkt hij zijn droom en durft hij uit te

komen voor waar hij voor staat: christelijke spiritualiteit en je geliefd voelen door God – tevens pijlers voor een nieuw christendom. Dat krijgt vorm in Gist met onder meer een bierbrouwerij, broodbakkerij, christelijke yoga en improvisatietheater. In zijn woonkamer in de Amsterdamse woongemeenschap Hugo de Groothof vertelt Vogelaar schoorvoetend over de innerlijke reis naar dit punt.

Uit wat voor religieus nest kom je?

“Ik groeide op in een reformatorisch gezin als jongste van zeven kinderen. Mijn vader was een voortrekker, oprichter van de reformatorische scholengemeenschap Pieter Zandt

in Kampen, met dependances in Urk, Staphorst en IJsselmuiden – ruim 3.000 leerlingen. De zondag was het meest karakteristiek, met om 9.30 en 15.00 uur een kerkdienst. Tussendoor een kopje soep, pa en ma een glaasje wijn. Spelen mocht alleen in de tuin, met niet te veel beweging zodat het niet op sport leek. Van buiten leek het streng, maar ik ervaarde het als warm en veilig. Van grote invloed was dat de helft van mijn broers en zussen brak met het geloof. De andere helft werd dominee of zendeling. In die spanning groeide ik op. Het contact is met iedereen gelukkig goed gebleven.”

Wat deed hun breuk met jou?

“Die scherpe scheiding bracht de duidelijke overtuiging: ik wil mijn ouders niet teleurstellen door het geloof ook te verlaten. Je ziet ze juist zo bezig vanuit idealen en dan mislukt het in de eigen opvoeding. Ik zag steeds dat verdriet, een gevoel van falen. Tegelijk was ik een heel gelovig kind. Ik wilde graag bekeerd zijn, omdat ik van God hield. Bij het avondmaal, maar vier keer per jaar, was ik heel zenuwachtig. Ik ging snel janken. Dat was omdat ik zo jaloers was, daar ook wilde zitten, aan tafel bij God. Dat zag er zo heerlijk uit. Ik vond een strategie – een snoepje eten – om mijn emoties te bedwingen. Mijn moeder vroeg na afloop waarom ik moest huilen. Het voelde te intiem om dat te delen.

Stiekem wilde ik ook dominee worden, maar dat was niet cool om te zeggen. Ik studeerde politicologie, wilde graag mijn eigen leven, mijn vleugels uitslaan en kwam meteen bij de reformatorische studentenvereniging C.S.F.R. terecht. Geïnspireerd door een net bekeerde, evangelische medestudent leerde ik het geloof actiever in colleges in te brengen. Ik kreeg er lol in dat zo prikkelend te doen dat het discussie uitlokte, niet om te overtuigen, maar om mensen uit te dagen hun positie te bepalen. Ook pakte ik grote thema's op als kunst, literatuur, duurzaamheid en vergankelijkheid.”

Wanneer begon je geloof te schuiven?

“Bij het horen van het nummer van Stef Bos in die tijd: Is dit nu later? Over de melancholie en de teleurstelling van het volwassen worden. Dat lied greep me bij de keel. Is dit het nu allemaal? Ik werd me voor het eerst bewust van mijn eigen gebrokenheid en de teleurstelling in mezelf, in mensen. Ik vluchtte ervoor weg door met anderen bezig te zijn.”

Wat ontdekte je op die tocht? VN-secretaris-generaal Dag Hammarskjöld had het over merkstenen, essentiële markeringen op je innerlijke pad. Wat werden jouw merkstenen?

“Ten eerste diversiteit. Ik kwam in de kerk van mijn zus en zwager terecht, Hoop van Noord, een multiculturele kerk

in Amsterdam-Noord. Daar werd ik volop uitgedaagd. Iedereen liep er rond, van atheïst tot bijstandsmoeder. Ze vierden de diversiteit als enige oplossing. Discussiëren, over de eindtijd bijvoorbeeld, had geen zin. Daar was iedereen het toch over oneens. Ik leerde het doen voorop te stellen. Liefde, warmte, eten met elkaar. Dat raakt mensen. Ik ontdekte de waarde van diversiteit. Wij hebben ons als kerk te verhouden tot de wereldkerk en andere religies. De Grieks-orthodoxe theoloog Ioannis Zizioulas zei dat de westerse kerk haar identiteit vooral zocht tegenóver de ander. Pas dan ben je zelf iets. De oosterse kerk denkt meer vanuit eenheid: ik kan niet zonder de ander bestaan, niet ondanks maar dankzij de ander. Dat spreekt mij aan.

Een tweede merksteen is spelen. Wat ik mijn leven lang doe is spelen, plezier hebben, dingen uitproberen in een groot vertrouwen. Als je niet wordt als een kind, kun je het koninkrijk van God niet ingaan. Een derde merksteen is avontuur. Het geloof wordt meer een avontuur naarmate je meer op het spel zet. Ik had dit levenspad niet in de planning. Veel is me overkomen. Deuren gingen open en dicht. Er was een verlangen om Jezus te volgen, ik stond daarin open voor God. Alleen al de ontmoeting met mijn vrouw zeven jaar geleden was een avontuur. Ik zocht een eigenzinnige vrouw, anders dan ik, maar werd enorm uitgedaagd omdat ze allergisch was voor kerk en geloof.

Vond ik ook wel humor. Ben je zelf zo aan het ploeteren om het geloof aan de man te brengen, tref je zo'n vrouw. Toch hadden we beiden het idee dat deze relatie ons gegeven was."

Zij ook?

"Jazeker, ze schreef er zelfs een liedje over dat ze op onze bruiloft zong Heaven wrote our Once upon a time. De eerste jaren hadden we veel moeite elkaar te begrijpen. Nu stabiliseert het zich pas, kunnen we erover praten. Geloof staat dus voor avontuur, soms ook loslaten. We konden geen kinderen krijgen, dachten we. We zaten in een ivf-traject en hadden onze wens alweer teruggegeven aan God. We werden toch zwanger, Bettina is half april uitgerekend. Dat ging over overgave en vertrouwen, wat de uitkomst ook is, iets waar ik bewust veel over sprak. Het is belangrijk je verdriet te delen. Alleen door de pijn te tonen is het mogelijk je te verbinden met elkaar. Als je je wonden toont, kan de ander je helpen.

Mijn vierde merksteen is dat ik moeite heb om geliefd te zijn, terwijl ik daar juist naar verlang. Een rode draad in mijn leven is dat ik wil kennen maar niet gekend wil worden, ik wil liefhebben maar niet liefgehad worden, ik wil zoeken maar niet gevonden worden."

Hoe heb je daar last van?

“Ik ben erg gericht op anderen. Tijdens mijn opleiding geestelijke begeleiding drie jaar geleden moest ik met mijn linkerhand, met mijn ogen dicht een tekening maken. Ik tekende een bang jongetje dat om hulp schreeuwt in een donkere grot. Ik realiseerde me dat ik liever wegren voor de donkere kanten in mezelf. Dus ben ik liever met anderen bezig. Ik vind het moeilijk dat hulpeloze kind in mezelf te zien dat erom schreeuwt gezien, geliefd en gevonden te worden. Zoals Leonard Cohen zingt: Show me the place, where you want your slave to go / Show me the place, I've forgotten I don't know / Show me the place where my head is bend and low. Of Johnny Cash in Hurt: I hurt myself today / To see if I still feel / I focus on the pain / The only thing that's real. Dat is muziek waarin mijn hart verklaard wordt, zoals we dat in bevindelijke kringen zeggen. Deze muziek verklaart dat ik pijn heb, me schaam voor mezelf, me liever verberg.”

Dit horende is het extra moedig dat je dit verhaal nu vertelt. Wat ook opvalt is dat je eerste drie merkstenen – diversiteit, speelsheid en avontuur – jouw geloof bepalen maar je tegelijk afleiden van jezelf.

“Dat klopt. Het enneagram gaf me drie jaar geleden dat inzicht. Om pijn en spanning te vermijden heeft type zeven, de avonturier, de truc om op avontuur en in het hoofd te gaan. Dat ontstaat in je kindertijd. Symbool voor dit type is de aap. Ik hou van de aap. Hij is speels, maar veroorzaakt

ook afleiding. De deugd die dit type kan ontwikkelen is diepe zelfaanvaarding, ontdekken dat je door God al geaccepteerd bent. Ik verdoof en verberg mezelf, ga uit contact met mijn emoties, maar ook uit contact met God. Wil ik God ervaren, dan moet ik aandacht besteden aan hoe ik me voel, mijn angsten en verlangens. Daarvoor moet ik leren vertrouwen dat God er altijd is, los van of ik het ervaar.”

Hoever ben je in dat proces van diepe zelfaanvaarding? Is het nog een verlangen, zijn er momenten waarop je dit ervaart?

“Er zijn momenten waarop ik het mag beleven ja.”

Vogelaar blijft 26 seconden stil.

“Ik zou bijna zeggen: een moment als dit. Dat ik nu dankzij deze vraag me ervan bewust wordt dat het eigenlijk al gebeurt, dat een diep vertrouwen me overvalt dat God van me houdt, dat ik geliefd ben, er mag zijn.”

Op de grond ligt een vrolijk gefiguurzaagd mannetje in hartvorm met een broekje aan. Vogelaar pakt hem erbij. “Ruim twee jaar geleden waren we met Amsterdamse predikanten en pioniers op retraite. Een charismatische gast kwam langs en zei: ‘Jullie gaan vandaag profeteren’. Ik dacht het niet, dacht ik. Maar hij was zo leuk, speels en niet manipulatief dat ik er snel lol in had. Later stond ik

met mijn ogen dicht in een kring. Anderen wezen iemand aan en ik noemde de beelden die dan bij me opkwamen. Mooie bomen, een graslandschap. Op een gegeven moment zag ik niet meteen iets, tot ik beter keek en een groot hart zag. Ik zei: 'Ik zie een groot hart. Gods hart klopt voor jou. Leg je hand op Gods hart, dat je zijn klop mag voelen, dat je voelt dat hij leeft. Zo mag je het ook anderen laten voelen.' Ik deed mijn ogen open. De man begon keihard te lachen. 'Je hebt voor jezelf geprofeteerd.' Ik trok wit weg. Dit mannetje heb ik gemaakt als gedenkteken, een merkteken in jouw woorden.

Ik ben nog aan het ontdekken wat dit beeld betekent, maar ik ben daarna niet meer dezelfde geweest. Het is zo intiem dat ik mijn hand op mijn hart mag leggen, mijn hart voel kloppen en daarmee Gods hart. Zo dichtbij en lichamelijk. Het is je diepste kern. Voor het eerst had ik schijt aan wat anderen van me vonden. Voorheen relativeerde ik mijn geloof omwille van de verstaanbaarheid. Ik heb in mijn studententijd een roeping ervaren dat God me riep, boven de kerkelijke tradities uit, met de avondmaalspsalm 'Proef en geniet dat de Heer goed is'. Je mag onderzoeken, maar ik kon de brug nog niet slaan, er geen taal en vorm aan geven. Ik moest voor mijn gevoel de eerste jaren undercover, mocht niet zijn wie ik ben, zeggen en doen wat ik wil. Ik wilde mijn hart laten zien, maar was bang dat mensen daar kwetsend op zouden reageren."

In wezen loopt Gist, de ruimte voor spiritualiteit, dus parallel aan dat proces.

"Gist is zeker ook een zoektocht voor mezelf, naar zelfaanvaarding, een oefening in belichaming. Pijn laten bestaan en erbij aanwezig zijn, net als bij bierbrouwen. Aards, zintuiglijk, het proces in je laten gisten, ontstaan. Het gevaar is wel dat ik alle liefde die ik krijg meteen wil doorgeven, zonder het voor mezelf te houden."

Kan dat niet beide?

"Jawel, maar het blijft een worsteling."

Dan stop je toch met Gist?

Vogelaar zwijgt even. "Nee, het is wel mijn verlangen dat anderen ook hun hand op het hart van God mogen leggen. Het klopt ook voor hen. Hen Gods liefdevolle aanwezigheid ervaren is wat ik wil, via transformatie, diversiteit en belichaming."

Is dat ook waar we met het christendom naartoe gaan?

"Ik voorzie een nieuwe reformatie. Elke tijd heeft een andere zonde waar we van verlost moeten worden. Bij de Reformatie ging het volgens theoloog Gert-Jan Roest over verlossing van schuld als zonde. Dat paste in dat feodale stelsel. Psychiater Curt Thompson benoemt in *Anatomy of*

the soul zonde in deze tijd ‘mindless’ zijn: een desintegratie van geest, ziel en lichaam. Dat terwijl de Bijbel het heeft over geloven met geest, ziel en lichaam. In het boek Shame noemt Thompson ook schaamte als teken van zonde. Er is nu zoveel angst en schaamte waar we van verlost moeten worden. Een nieuw christendom heeft aandacht voor die schaamte en eenheid van geest, ziel en lichaam. De oude kerk staat hierin met een taal van die Reformatie met lege handen. Het verbaast me oprecht dat het beeld van gist geen rol heeft gespeeld, terwijl het een ontzettend interessante metafoor is. Het is organisch, neemt de incarnatie serieus, gaat over een langzame rijping tot een heel mens. Daar moeten we heen.”

Maarten Vogelaar (1987, Kampen) woont met zijn vrouw Bettina in een woongemeenschap in Amsterdam. Hij is studentenpastor-pionier vanuit IFES en vier kerken in Amsterdam. Maarten studeerde politicologie aan de Universiteit van Amsterdam en volgde een master christelijke filosofie aan de Vrije Universiteit Amsterdam van 2005 tot 2012. Hij was in 2009 landelijk voorzitter van de C.S.F.R., de landelijke Nederlandse studentenvereniging op gereformeerde grondslag. Maarten richtte in 2015 De Kwekerij voor millennials op, sinds drie jaar een PKN-pioniersplek. Dit jaar richtte hij Gist, ruimte voor christelijke spiritualiteit op, in Amsterdam.

MARIECKE VAN DEN BERG

‘Voor mij schuilt God in de ommekeer, het omdenken’

Nadat bijzonder hoogleraar feminisme en christendom Mariecke van den Berg ontdekt dat ze op vrouwen valt, komt ze in strijd met de theologie van haar kerk. „Die schuurde met wie ik was.” Dat leidt onder meer tot een fascinatie voor bijbelverhalen over minderheden. „Gekke, weggestopte verhalen in obscure bijbelboeken die zich niet lenen voor de zondagsschool. Ik nader daar meer tot God.”

BEELD HENRIKE RIGTERINK

In haar zoektocht naar een nieuw christendom houdt ze ervan ingesleten verhalen en beelden om te draaien, aan elkaar te koppelen, tot het iets nieuws tot leven wekt waar ze mee verder kan. Noem het een opstanding. Ontstaan door omdenken, wat Jezus ook vaak deed, alhoewel ze het liever niet te veel over Jezus heeft, “Jezusmoe” als ze is.

Zoiets is spannend om te zeggen, maar het weerhoudt Mariecke van den Berg er niet van te zoeken naar het andere bijbelverhaal, bijvoorbeeld dat over baarden, gefascineerd als ze is door dragqueen-met-baard Conchita Wurst, van het Eurovisiesongfestival, als hedendaags christusfiguur.

Of ze verkent hoe verruimend een laatste avondmaal met Jezus en lgbt-vertegenwoordigers voor de kerk kan zijn, zoals de Zweedse fotografe Elisabeth Ohlson dat afbeeldde. Voor die zoektocht vindt Van den Berg in de Bijbel alle permissie.

Wat voor plaats had geloof in je jeugd?

“Geloof hield mij erg bezig. Mijn moeder noemde mij een kind met een oude ziel. Ik zei eens dat ik graag in de hemel wilde zijn zodat ik dan geen zonde meer kon doen. ‘Je bent zeven’, zei mijn moeder dan. ‘Til er niet zo zwaar aan’. We waren Nederlands Hervormd, het was geen zware omgeving. Alles was geïntegreerd. Op school leerde je

liedjes die je in de kerk zong, op de zondagsschool en de club zaten vriendinnen van school. De scheidslijn met familie vervaagde, ik noemde hun ouders tante en oom. Ik denk weleens dat ik altijd op zoek ben gebleven naar dat

idee van een gemeenschap die op allerlei vlakken samenhang heeft. Na een verhuizing naar de Noordoostpolder op mijn achtste gingen we niet meer naar de kerk. Ik miste dat en kwam via een schoolvriendinnetje in de Nederlands Gereformeerde Kerk terecht. Het ging thuis niet goed tussen mijn ouders en daar vond ik een vanzelfsprekendheid. Je kon altijd aanschuiven, sprak dezelfde taal. Ik ervoer ook intellectuele ruimte. Met de predikant boomde ik over mijn theologische tienervragen. Hij vond dat leuk, nam me serieus.”

Wanneer ging dat vanzelfsprekende schuiven?

“Op mijn vijftiende ging ik met het christelijke World Servants naar Roemenië om een kindertehuis te bouwen. Ik werd verliefd op een meisje in de groep. Voor mijzelf geen schok, het was vooral heel leuk, zo’n allesverzengende tienerliefde. Ik kon het er met veel mensen over hebben, met mijn predikant, mentor, jeugdleider, vriendinnen. Mijn moeder reageerde goed. Mijn vader vertelde ik het pas jaren later, toen mijn ouders na een scheiding weer bij elkaar kwamen. Hij reageerde heel lief, ging op z’n knieën voor me zitten en gaf me een

dikke knuffel. ‘Dit verandert niks tussen ons’, zei hij.

Mijn strijd zat in de theologie van de kerk, die schuurde met wie ik was. Er werd niet aangestuurd op genezing of dat soort horrorverhalen, maar ik realiseerde me wel dat ik een ander pad ging dan de meesten. Het vanzelfsprekende kwam op losse schroeven te staan en had consequenties. Tijdens mijn bachelor theologie werd in mijn kerkverband predikant Ruard Ganzevoort ontslagen omdat hij met een man samenleefde. Daardoor moest ik mijn toekomstplannen bijstellen. Ik wilde predikant worden maar moest van studie veranderen.

Ik werkte uit protest aan een tegengeluid. Mijn moeder was feministisch. Ze was vaak boos over seksistische opmerkingen of voorkeursbehandeling van jongens. Dat nam ik over. Toen ik ontdekte dat daar een hele studie voor was, switchte ik naar genderstudies, een enorme intellectuele uitdaging. Ik ontdekte de wetenschap als een instrument. Het bood mij concepten om de werkelijkheid te kunnen duiden en bevragen.”

Wat deed die studie met je geloof?

“Het brak alles af, door alles te bevragen. Ik hield niets meer over. Ik stapte uit de kerk en onttrok me aan alles wat christelijk was. Ik herinner me dat als een enge periode met nachtmerries over leegte maar ook als een

hele creatieve periode. Opeens waren er geen grenzen meer aan het denken. Wat onder meer afbrak was het reddingsverhaal, dus dat wij zondig zijn, dat Jezus kwam en dat wij nu gered zijn. In de kerk blijft dat verhaal vaak staan als een laatste bastion van zekerheid. Ik dacht: als dit verhaal een kerk oplevert die mensen uitsluit, moet ik het terzijde schuiven, als een relatie die je stopt omdat die niet goed voor je is. Als je te horen krijgt dat je zondig bent om iets waarvan je zelf denkt: 'Nou, volgens mij niet', dan staat ook dat verhaal niet meer. Ik vind het spannend om te zeggen, maar ik merk dat ik Jezusmoe ben. Ten eerste vanwege het constant terugkerende adagium dat het verhaal van Jezus als redder en verlosser moet blijven staan. Waarom moet er een hek om Jezus?

De tweede reden is dat ik niet geloof dat het goed is zoveel last op de schouders van één persoon te leggen. Ook spannend om te zeggen, maar ik geloof niet dat één verhaal zoveel kracht kan hebben dat het op alles het antwoord is. Ik geloof dat we veel kleine verhalen nodig hebben, niet één groot verhaal. Reden nummer drie is dat ik ook wel eens jaloers ben op Jezus. Waarom moeten we het altijd maar over hem hebben? Ook kleine verhalen moeten altijd maar weer begrepen worden vanuit Jezus, dat christologische perspectief.

Dus ook als het niet over Jezus gaat, gaat het toch stiekem

over hem. Ik denk weleens: Jezus heeft ons gered, nu moeten wij hem redden, van alles wat op hem is neergelegd en geprojecteerd. Dat duwt weg wat óók belangrijk is.”

Heeft die jaloezie te maken met jouw sympathie voor de underdog?

“Ja, Jezus is voor mij geen underdog meer. Daarom keek ik afgelopen jaren naar bijbelverhalen in de marge. Gekke, weggestopte verhalen in obscure bijbelboeken die zich niet lenen voor de zondagsschool. Op zoek naar die vrouwen, etnische minderheden, tot slaaf gemaakten die in dat verhaal zélf naar de rand worden geduwd. Ik nader daar meer tot God. Verhalen van soms maar één zin over iemand die eventjes binnenwandelt en vertrekt. Zo is het leven ook, een aaneenschakeling van mensen die even binnenkomen, maar wel een spoor achterlaten, zoals het verhaal van koningin Wasti. De koning houdt een groot banket. Als iedereen dronken is, gebiedt hij zijn mooie vrouw Wasti te komen om met haar te pronken. Ze weigert, zegt nee. Een schitterend verhaal dat ik in een preek koppelde aan de MeToo-beweging.

Het laat mij zien hoe wankel de macht is, hoe bang mannen zijn die macht te verliezen, want als de vrouwen in het land hiervan horen, weigeren ook zij hun mannen te gehoorzamen. De kracht van één nee. Dan heb je Jezus nog

niet nodig. In zo'n preek vertel ik dan wel dat hij met zijn leven en dood ook een groot 'nee' plaatste tegen de macht. Dat is niet onwaar, maar voelt wel gekunsteld.”

Wat zou dan het hoofdverhaal moeten zijn in het christendom?

“Oeh, dat is zoeken. Te zeggen wat ik wél geloof, is een stuk moeilijker. Het zit voor mij in het constant uitgedaagd worden óm te denken. Voor mij schuilt God in die ommekeer. Het gaat uiteindelijk over leven, rechtvaardigheid, bevrijd worden van zonde in de zin van machtsstructuren. Er is weerstand mogelijk, je kunt stappen zetten door iets te doen, te laten of te denken: 'Ik kan nu een stapje verder komen, maar ik doe het niet zodat iemand anders verder kan'. Belangrijk voor mij is ook opluchting en ontspanning. Prediker 9 vers 7 tot en met 9 is voor mij een geloofsbelijdenis. 'Dus eet je brood met vreugde, drink met een vrolijk hart je wijn. God ziet alles wat je doet allang met welbehagen aan. Draag altijd vrolijke kleren, kies een feestelijke geur. Geniet van het leven met de vrouw die je bemint. Geniet op alle dagen van je leven, die God je heeft gegeven. (...) Het is het loon dat God je heeft gegeven'.

Zodra ik deze tekst hoor, voel ik mijn schouders zakken, m'n nek ontspannen. Geniet van het leven met de vrouw die je bemint, betrek ik op mezelf. Het samen eten en

drinken, een gemeenschap vormen in het vertrouwen dat als je het leven leeft, dat het goed genoeg is voor God. Daarin zit de opluchting, een antigif voor zwaarte.”

De opluchting voor dat meisje met dat zondebesef?

“Nee, ik voel me hierdoor vooral gesteund in mijn zoektocht naar God door het lezen van gekke verhalen, in het omdenken, zoals bij Conchita Wurst. Ik vond het grappig dat veel mensen in haar als genderbender (iemand die bewust gedrag van een andere gender vertoont, PW) een hedendaags Jezusfiguur herkende. Wurst is mannelijk en vrouwelijk tegelijk. Ik stuitte in de Bijbel op een verhaal waarin de vijand bij twee dienaren van koning David de helft van hun baard afschoor. Ze verloren daardoor hun mannelijkheid, werden ambigue figuren. David liet hen onderduiken tot hun baard was aangegroeid. Hij ging daar dus in mee. Ik vind het dan spannend een andere kant op te denken, me af te vragen wat er was gebeurd als hij bijvoorbeeld als geuzenteken alle mannen in het land, inclusief hemzelf, had opgedragen ook de helft van hun baard af te scheren. Dan ontstaat bij mij een nieuw verhaal waar ik mee verder kan. Een soort opstanding, waarbij een oud verhaal tot leven wordt gewekt.”

Sommigen zullen dat een wat al te opportunistische bijbelexegese vinden.

“Elke exegese is opportunistisch omdat zij wordt gedaan vanuit de eigen positie. Van sommige exegeses zien we dat niet meer omdat die gevestigd zijn, maar die zijn ook ooit ontstaan. De protestanten zouden met de Reformatie de Bijbel naar het volk hebben gebracht. Ik vraag mij dat af, want vervolgens zijn er wel verwachtingen over wat het volk daar dan moet aantreffen. Discussies over homoseksualiteit draaien altijd om dezelfde teksten. Ik denk dan aan mijn opa, die van de zware kant. Toen ik hem durfde te vertellen dat ik een vriendin had, zei hij meteen dat ik haar een keer mee moest nemen. Hij citeerde Job: ‘De vreemdeling overnachtte niet op de straat; mijn deuren opende ik naar de weg’. Dat verraste me. Hij was orthodox, maar koos deze tekst, met gastvrijheid als het leidende principe. Zo kan het ook.”

Tussen te star of te vrij de Bijbel interpreteren vanuit je eigen positie, pleit jij voor een derde weg, schreef je ooit. Wat bedoel je daarmee?

“Dat je niet zozeer discussieert over teksten maar eerlijk bent over je diepere beweegredenen. Achter homoseksualiteit zit veel angst van mensen die zien dat de wereld rap verandert, dat instituties als het huwelijk vervallen. Dat is ook eng. Volgens mij kom je tot een vruchtbaarder gesprek als je dat met elkaar kunt erkennen.”

Waarom blijf je het zo zoeken in die Bijbel?

“Ja, er zit iets paradoxaals in. Toch lift ik ook mee op de energie die vrijkomt van mensen die massaal besluiten dat dit een belangrijk boek is. Je kunt vanuit de tekst een tegengeluid en bijdrage leveren. Zolang ik dit boek kan koppelen aan de populaire cultuur, aan Conchita, MeToo, liedjes, gedichten en literatuur, zolang ik dat gesprek mag zoeken, blijft het voor mij de meest relevante tekst. Met mijn band Home koppelen we in optredens de Bijbel aan liedjes. Zo wordt Ik heb je lief van Stef Bos een dialoog tussen God en Job. Ik zoek ook nieuwe vormen, bijvoorbeeld in waterspiritualiteit. Vanwege corona bleef ik met een vriendin tot eind november doorzwemmen in de Maarsseveense Plassen. Er gebeurt iets fundamenteels als ik het water in stap. Eerst is het koud, later ga je gloeien. Water heeft zijn eigen liturgie: je ergens aan overgeven, de dag van je afspoelen. Het heeft ook iets speels, het scheren langs de bodem. Dat lichamelijke en speelse wil ik ook meenemen in dat nieuwe christendom. Ik vergelijk zo'n lied, ervaring of verhaal met hutten bouwen, een tijdelijk bouwwerk waar mensen kunnen spelen, daarna verdergaan. De hut verdwijnt. We moeten stoppen met investeren in vaste bouwwerken.”

Toch ben je zelf weer lid geworden van een kerk, dezelfde waar je uit vertrok.

“Klopt. Ik zit er nu met andere verwachtingen. Niet voor het grote verhaal, maar voor de koffie en de bloemen, een betrokken gemeenschap die met elkaar wil omdenken en tijdelijk hutten wil bouwen. Zolang je elkaar met speelsheid die zoekruimte gunt, werkt het. Het heeft ook te maken met de gastvrijheid die ik als tiener ervoer: toen was de kerk er ook voor mij.”

Mariecke van den Berg (1983, Wilnis) is universitair docent interreligieuze studies aan de Vrije Universiteit Amsterdam en bijzonder hoogleraar feminisme en christendom aan de Radboud Universiteit Nijmegen (RUN). Ze woont samen met haar vriendin in Utrecht. Ze behaalde haar bachelor theologie en master vergelijkende vrouwenstudies aan de Universiteit Utrecht tussen 2001 en 2007. In Utrecht behaalde ze een researchmaster in gender en etniciteit in 2008. Ze promoveerde op mantelzorg en etniciteit aan de Universiteit van Twente in 2014. Ze is lid van diverse werkgroepen, netwerken en redacties van wetenschappelijke tijdschriften op het gebied van gender, religie, seksualiteit en diversiteit, onder meer van de RUN, the Community of Protestant Churches in Europe en het Werkverband van Queer Theologen.

A man with light brown hair and a beard, wearing a dark blue sweater and dark trousers, is sitting on a stone ledge. He is looking directly at the camera with a neutral expression. His hands are clasped together, resting on his knees. The background consists of a stone wall and a wooden door. In the foreground, there are blurred green leaves. The overall lighting is soft and natural.

RIKKO VOORBERG

‘Het is niet mijn taak
de kerk te veranderen’

Voor hij tot vernieuwing kwam, moet dominee, activist en kunstenaar Rikko Voorberg verliezen. Verliezen van het geloof in de tradities, de veiligheid van het ouderlijk huis, de inbedding van de kerk. „Het was vervreemdend en ongelooflijk eenzaam, voelde als het creëren van een derde weg, naast geloven of alles wegkieperen.” Hij blijft bij het christendom. „Er zit iets onontdeks in wat werkelijke potentie heeft de wereld en mijzelf te veranderen.”

BEELD ELJEE BERGWERFF

Wie ‘Rikko Voorberg’ zegt, denkt wellicht meteen aan allerlei acties, zoals de Facebook campagne waarin hij zedendelinquent Benno L. welkom heette ‘in hun straat’. Of aan ‘We gaan ze halen’ toen hij met een leeg vliegtuig poogde vluchtelingen op te halen uit het kamp Moria. Of aan zijn pleidooi voor vloeken als gebed in zijn boek *De dominee leert vloeken*. Nu eens geen gesprek daarover maar over de achterkant, zijn drijfveer, worstelingen en paradigmaverandering.

Je komt uit een gereformeerd-vrijgemaakt bolwerk. Wat is een voor jou een kenmerkend religieus moment in je jeugd?

“Ik zeg vaak dat ik het geloof niet meer geloofde, maar volgens mij klopt dat niet helemaal. Ik geloofde het absoluut, maar raakte gefrustreerd door de taal en de vormen die het stuk maakten voor mij. Tijdens de avondmaalsviering lazen we een vast formulier. Een klein hoorcollege in de liturgie. Maar als ik daar voor in de kerk zat, met dat kaalgeslagen brood, in de stilte, de wijn proefde, kruidig, warm, de zon scheen, dan dacht ik: Er klopt toch iets. Misschien kwam ik toen al op het spoor van iets groters, ongrijpbaarders en fysieker dan deze woorden. Later, in mijn eerste jaar theologie, leerde ik van de Zwitserse theoloog Karl Barth. Hij zei dat God gebeurde, ineens inbreekt in de horizontale lijn van onze

tijd. God was ongrijpbaar en alles wat je zei over God moest je ook weer ontkennen. Dat was zo heel anders dan het oude construct waarin we wisten wat God deed. Het ongrijpbare werd benoemd. Dat snapte ik. Zo kon ik ermee leven.”

Wat deed die ontdekking met jou?

“Het was vervreemdend, ongelooflijk eenzaam. Het was verliezen, het geloof in de tradities, de veiligheid van het ouderlijk huis, de inbedding van zo’n kerk. Iedereen was wel aan het zoeken, maar je weet in die jaren niet of je iets nieuws aan het bouwen of aan het afdwalen bent. Dat is de donkere wolk die erboven hangt, een immer aanwezige dreiging. Dat als je niet gehoorzaamt aan God, aan zoals het is uitgevogeld in de belijdenisgeschriften, dat je dan in een ‘eigenwillige godsdienst’ terecht komt, waardoor je niet meer ziet wat waar is, verblind raakt. Dat betekent niet alleen mogelijk je zielenheil verliezen, ook verbondenheid met je ouders, broers, familie. Zij snapten vaak niet waar ik mee bezig was, maar ik voelde mij ook niet thuis bij de afgehaakten. Voor mij voelde het als het creëren van een derde weg, naast geloven of alles wegkieperen.

In onze traditie wordt alles rationeel afgewogen. Stop je daarmee, dan is dat een zwaktebod. Met mijn vader zat ik bij de haard tot diep in de nacht in die theologie te zoeken

naar uitwegen voor wat ik ook emotioneel voelde dat waar was, maar dat je bijna niet in die theologie verwerkt kreeg omdat de meeste argumenten emotioneel, dus niet geldig waren. Alles wat via je lijf binnen kwam, was de weg naar ego, terwijl God je toch ook had gemaakt met al je gevoelens en verlangens. Ik kreeg het niet meer uitgelegd binnen het paradigma. Dan moet je alleen verder.”

Hoe ga je dan op weg?

“Je weet dat je niet terug kan en zoekt naar houvast. Er zijn steeds mensen geweest die me vertrouwden, bevestigden, zeiden: ‘Dit moet je doen’. De rode draad in mijn worsteling is dat ik de ratio moest leren opgeven om te vertrouwen, loskomen van de weg van kennis en argumentatie. Als ik kijk naar hoe ik een nieuw begrip kreeg van Jezus ging dat niet via uitleg of kennisoverdracht. Zoiets druppelt, een paradigmaverandering valt op z’n plek door voorbereidend werk.”

Wat waren druppels voor jouw paradigmaverandering?

“Heel veel. De pastor die het vertrouwen in mij uitsprak in mijn derde studiejaar toen ik in wanhoop niet wist waar ik heen moest, en zei: ‘Je weet allang wat je moet doen. Wat moet jij ten diepste doen in het leven?’ Ik zei: ‘Dit is mijn basis, denk ik: uit de oude teksten van het christendom iets nieuws halen voor mensen vandaag.’ Hij zei: ‘Ga maar

doen. Daar valt vanzelf een vorm omheen.’ Dat zegt iets over vertrouwen, niet hoeven weten waar je heen gaat. Een andere druppel zijn de neo-anabaptisten, pacifisten als John Howard Yoder en Stanley Hauerwas. Het klopt voor mij als mensen besluiten zich te bemoeien met waar de pijn zit, er met huid en haar ingaan. Je hebt een verhaal nodig om dat te doen, anders red je het niet. Door de verbinding met Jezus van Nazareth kan ik wat ik niet begrijp loslaten, de andere wang toekeren, de tweede mijl gaan. Dat heeft zin in zichzelf, ook als het politiek niets oplevert. Voor mij is belangrijk dat je leert het goede te zoeken voor de ander, ook als je er zelf geen ene moer aan hebt en er geen garantie is dat zoiets de wereld verandert. Als er iets overeind blijft van dat geloof, laat het dan de oproep zijn werkelijk vorm te geven aan die grote idealen, geloven dat Jezus meende wat hij zei: de andere wang toekeren. Niet zeggen: ‘Doen we niet, in het echte leven laat je niet met je sollen’, want het stáát er wel. Dus geen mooie woorden over gebrokenheid, maar de vraag stellen: wat doe je ermee? Ik wil weer leren verontwaardigd te zijn, geen vrede sluiten met hoe we omgaan met mensen en natuur, maar eropaf gaan, onderzoeken, deel zijn van verandering.”

In hoeverre zijn theater en kunst belangrijke druppels geweest?

“Ik wist niet goed wat ik moest met emoties. In het theater, via mijn theatervriendin Dinah Krijgsman, leerde ik over ervaring, lichamelijke, reflecteren op emoties. Theater en kunst hielpen mij ook een taal en vorm te vinden voor het christendom. Twee jaar geleden stuitte ik op *artistic research*, een vrij recente stroming binnen de kunst. Een kunstenares onderzocht wat haar zo dwars zat. Het leven voelde voor haar als dikke modder. Ze pakte dat woord. Modder, wat is dat? Waaruit bestaat het, wat doet het met je, met je huid? Kan deze modder ook iets met mij doen, reinigend zijn? Werkelijkheid en tekst moeten heel dicht op elkaar worden gebracht. De preekkundige David Buttrick zei: ‘Als je een uitspraak doet in je preek waarvan je geen beeld kunt vinden in de werkelijkheid, is het waarschijnlijk niet waar.’ Ik snap nu waarom ik uitcheckte als de dominee vanuit zijn tenen stond te preken: ‘Gemeente, U bent de bruid van Christus’. Niemand wist waar het over ging.”

Dit inspireerde je mede voor de PopUpGedachte. Howerkt dat?

“Voor een PopUpGedachte las ik in Genesis dat de vrouw ‘hulp’ van de man genoemd wordt. Dat past in een patriarchale wereld, ongeëmancipeerd. Maar als je erin leest dat de man zonder hulp nergens is, dan kantelt dat beeld. Zo’n verrassing is voor mij genoeg. Er hoeft in de

kunst niet nog een zegenende boodschap te komen.”

Wat kun jij daar zelf mee?

“Ik zie dan mijn eigen hulpeloosheid. Toen ik mijn vrouw tegenkwam, zag ik bij haar een vertrouwen in de werkelijkheid die ik niet kende. In het begin moest ik alles uitpraten, bang dat we uit elkaar zouden groeien. Verschrikkelijk. Je praat het zomaar stuk. Zij heeft als kunstenaar het proces leren vertrouwen en dat daar niet altijd woorden voor nodig zijn.”

Waarvoor blijf je in die christelijke teksten zoeken?

“Niet dat het christendom zaligmakend is, maar er zit iets onontdekt in wat werkelijke potentie heeft de wereld en mijzelf te veranderen. We hebben dat er nog niet uit. In het christendom zit een ongelooflijk idealisme dat net niet utopisch wordt en een waanzinnig realisme dat net niet cynisch wordt. En dat tegelijk, de hele tijd. Er zit zoveel rotheid in hoe we met elkaar omgaan, slavernij, klimaat, vluchtelingen, systemen. Aan de andere kant is er de hoop, schoonheid, liefde, scheppingskracht, het verschil maken, ruimte voor vergeving en spijt, opkomen tegen geweld en uitsluiting. Dat maakt dat ik voorlopig nog nergens anders heen hoef.”

We lezen vooral over jouw acties, maar wat doen ze met jou?

“Ik ben ongelooflijk vrij geworden. De werkelijkheid is niet meer bedreigend maar een mogelijkheid iets te ontdekken. Daarvoor ben ik veel pijn van de wereld binnengelopen. Ook van mezelf. Ik heb in iets van die eenzaamheid leren leven, in het verdrietige en mooie ervan. Ik liep eens met een coach over de hei die mij vroeg: ‘Wat wil je nou ten diepste?’ Uit mijn tenen kwam: ‘Ik wil dat mensen mij begrijpen.’ Toen zei hij: ‘Niemand gaat jou ooit begrijpen. Je bent helemaal alleen.’ Toen liep hij weg. Ik ging op een boom zitten nadenken: Als dat waar is, zit daar een lichte kant aan. Dan hoef ik niet meer teleurgesteld te zijn als mensen me niet begrijpen. Als er toch begrip is, is dat een cadeautje.”

Kun je zo senang worden in het autonoom zijn dat je daarmee gaat spelen, kijken hoe ver je kunt gaan?

“Ik denk dat dat tijdens *De dominee leert vloeken* wel zo was. Ik was chagrijnig op mijn uitgever Arbeiderspers die geen ‘Godverdomme, alsjeblieft’ als boektitel wilde. Verrek, dacht ik, ben ik eindelijk buiten die kerk, nog steeds dat gezeik. Ik had een vrijheid gevonden. Ik mag doen wat nodig is.”

Wat raakt je nog wel?

“Onrecht en kritiek van dichtbij destijds dat het bij die acties om mijzelf zou gaan, een verwijt van narcisme en

ijdelheid. Hij moet zo nodig weer.”

Hadden ze een punt?

“Het frustreerde me vooral dat mijn boodschap daarmee van tafel ging, want als je kritiek hebt op mij, hoef je niet meer na te denken over jouw houding ten opzichte van Benno L. of vluchtelingen. Ik zoek wel publiek. Dat kan een externe drive zijn. Ik zocht een vaste structuur om ’s ochtends vroeg met teksten te spelen. Ik dacht: Wanneer sta ik vroeg op? Als er publiek is. Dus vroeg ik tien mensen te luisteren naar een audioboodschap in Whatsapp die ik in alle vroegte maakte. Zo is de PopUpGedachte ontstaan. Mij drijft ook de *Entdeckers Freude* (ontdekkingsvreugde). Je begint je dag anders, in stilte, in je eigen tijd. Met schrijven kom ik een zachtheid bij mezelf op het spoor.”

Hoe kijk je naar traditionele vormen in het christendom?

“Ik zie het niet als mijn taak de kerk te veranderen. Vernieuwing werkt wellicht het beste buiten de kerkmuren. Daar het uitproberen en als dat werkt daar in de kerk iets mee doen. De vorm is dan belangrijk. Het christendom veranderde toen christenen in aparte gebouwen gingen zitten. Als je een poosje merkt dat mensen de gemeenschap vooral ervaren bij de koffie ná de dienst, dan moet je daar misschien iets mee. In de PopUpKerk is daarom regel dat we samen eten áls viering.

Tijdens een maaltijd gaan mensen zich anders tot elkaar verhouden. Het verandert hoe je naar elkaar, Jezus en God kijkt.”

Waar gaan we naartoe met het christendom?

“Ik verwacht drie groeiende stromingen. Een conservatieve, nationalistische stroming waarbij ik me afvraag of die iets met Jezus te maken heeft, maar die het christelijk Europa verdedigt tegen de islam, zich afzet tegen het kwaad, wat altijd die ander is. Te zien bij Thierry Baudet en in Hongarije. De tweede stroming is een mystiek christendom met kloosters en woongemeenschappen die zich verbindt met yoga, omdat er zo’n behoefte is aan een genadige plek om met lijf en geest tot rust te komen. En de stroming van activistisch handelend christendom met zorg in de haarvaten van de buurt. Mensen die zeggen: Er is een afbraak van de verzorgingsstaat, we gaan dit regelen met elkaar.”

Kan de mystieke stroming een opmaat zijn voor het activistische christendom, dat je eerst jezelf heelt alvorens aan de slag te gaan?

“Ja, want als je jezelf bent geworden, rust hebt gevonden op je yogamatje. Wat komt daarna? Dan heb je zelfrealisatie bereikt in de behoeftenpiramide van Maslow. Het verhaal gaat dat Maslow zich op zijn sterfbed

realiseerde dat zijn piramide niet af was. Na zelfrealisatie ontdekte hij zelfovergave, dat je jezelf los moet laten, van betekenis zijn, je niet meer zo bewust zijn van jezelf. Een acteur die zich nog bewust is van zichzelf is heel vervelend om naar te kijken. Je wilt die flow zien, onderdeel zijn van een groter verhaal. Jezelf verliezen is jezelf vinden.”

Rikko Voorberg (1980, Kampen) woont met zijn vrouw en interieurarchitect Joanne Zwart en twee kinderen sinds 2021 in woongemeenschap het Roosenhofje in de Amsterdamse Jordaan. Hij studeerde theologie aan de Theologische Universiteit Kampen van 2000 tot 2008. In 2012 startte hij het religieuze experimentele theatercollectief StroomWest en richtte mede de Vluchtkerk op. Sinds 2013 leidt hij de PopUpKerk en schrijft hij tweewekelijks columns voor het *Nederlands Dagblad*. In 2016 verscheen zijn boek *De dominee leert vloeken* en plaatst hij elke werkdag tussen 6 en 7 uur de podcast PopUpGedachte op de progressief christelijke website Lazarus. Hij werd in 2013 en 2017 genomineerd voor de titel Theoloog van het jaar.

A black and white close-up portrait of a man with a large, dark beard and a prominent, thick mustache that curls upwards at both ends. He has a serious expression and is looking slightly to the right of the camera. The background is a plain, light-colored wall.

RIK ZUTPHEN

‘Speel en bid, improfeteer
en improviseer’

De Droominee en spoken word artist Rik Zutphen doorliep dit jaar vier crises, onder meer na een echtscheiding en verlies van werk. “Ik moest mezelf vier keer opnieuw uitvinden.” Al experimenterend ontstaan troostende rituelen. “Wat heb je aan geloof als je er niet mee mag spelen?”

BEELD RIK ZUTPHEN

De zoekopdracht op Rotterdam Centraal Station luidt als volgt: ‘Zoek een meneer met een goede snor en kleurige outfit: paarszwarte jas met groene details en roodbronzen broek’. Na een niet te missen ontmoeting volgt een begeesterde rondleiding door creatief Rotterdam ten noorden van het station, langs ateliers op de slooplijst, streetart en hippe koffietentjes. Op de gele luchtbrug vol verticale latten met namen wijst Rik Zutphen de lat ‘Anorik’ aan, ooit ingelegd als bevestiging van zijn ‘latrelatie’, later huwelijk, met Anouk. Hun huwelijk strandde in april vorig jaar. De breuk was een van vier crises dit jaar. De tocht eindigt bij het atelierversamelgebouw van meerdere creatieven waar de

Droominee zijn opnamestudio heeft voor zijn spoken word performances, bijna dagelijks gepost op Facebook onder meer. Vandaag het toneel voor een gesprek over die andere tocht, langs zijn pieken en dalen van het leven, de ontdekking van de creatieve theologie en de troost van genade in The church of fuck-ups.

Uit wat voor religieus nest kom jij?

“Ik ben opgegroeid in Gouda, in de Vergadering der Gelovigen in Bodegraven, de open vergadering. Mijn opa was de bekende voorganger Jacob Klein Haneveld. Mijn vader ontwierp als grafisch vormgever de bekende roodzwarte kافت van Het Boek. Mijn moeder is een mooie

hippie, een kleurrijk figuur die van alles, waaronder veel gospelconcerten, organiseerde. Artiesten als Larry Norman overnachtten bij ons. We zijn post-hippie opgevoed. Ik heb het geloof nooit als een set regeltjes ervaren, er was een bepaalde vrijheid. Ik heb me ook nooit tegen mijn ouders afgezet, wel tegen de cultuur en de systemen.”

Wanneer ontstond dat verzet?

“Van mijn negentiende tot vierentwintigste had ik een ‘mager evangelische’ periode in de CAMA Parousia gemeente in Gouda, mijn ouders kwamen ook mee. Waar eerst ruimte was voor diversiteit in muziek waar oud en jong van opbloeden, koos de gemeente na grote groei voor de veilige middenweg. Ik haakte daarop af, hoorde in de dienst voorbeelden over IKEA, terwijl ik naar tweedehands winkels ging. Ik ergerde me ook aan de worshipmuziek, die zijige, vreselijk vertaalde liedjes. ‘Beautiful one’ wordt ‘prachtige God’. Zo platgeslagen, geen ruimte voor beleving, een slap aftreksel van U2-popliedjes. Ik was juist heel erg hiphop, ontwikkelde mijn maatschappijkritische blik op slavernij, met Martin Luther King en Malcolm X.”

Dat matchte dus niet, hoe ging je daarmee om?

“Begin twintig ging ik op zoek naar nieuwe vormen, ik vroeg me af: waarom creëren we niet een plek waar mensen hun eigen liedjes schrijven? In de kerk zijn soms

fantastische muzikanten die dan zo’n opwekkingsliedje moeten zingen. Het is veel puurder als iemand een eigen liedje zingt naar God toe, over zijn eigen struggles. Maar ik hoorde letterlijk: ‘Laat je zorgen bij de deur’. Dus je mocht niet met je zorgen en pijn en moeite de kerk in? Die moest je even van je afwerpen als je ging bidden? Hoezo, die moet je toch juist meenemen? Zo ontstonden de Worshiplabs op festivals waarin ik experimenteerde met liedjes.”

Hoe kwam je tot inspiratie?

“Via een studiedag van de christelijke stichting L’abri leerde ik Ulli Flaemig kennen, een student cultuurwetenschappen uit Hannover die op uitwisseling aan de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU) studeerde. Ze was ook Luthers theoloog en betrokken bij de Jesus Freaks (een wat alternatieve Duitse evangelische jongerenorganisatie die het muziek- en kunstfestival Freakstock organiseert, PW). Ulli schreef woorden uit het bijbelboek Ezechiël als schubben op haar huid. Ezechiël was een profeet die overal een performance van maakt, met kunstzinnige beelden, zoals lang op de ene en lang op de andere zij liggen. Dat boeide mij enorm. Uli en ik raakten in gesprek, hadden voortdurend grapjes en gekke ideetjes. Dat is niet meer opgehouden. In een telefooncel speelden we dat we met God spraken. Bij de P-borden op

parkeerplaatsen dachten we aan ‘prayer’. Wat nu als je op die plek even kon parkeren bij God, kon bidden? We zijn altijd blijven brainstormen. Ik las in die tijd ook *Modern art and the death of a culture* van H.R. Rookmaaker waarin ik de gelaagde visie herkende dat kunst niet apart maar in alles geïntegreerd is.”

Dat klinkt als een inspirerende tijd.

“Ja, het genereren van ideeën ging ik ervaren als spiritualiteit, als iets waarvoor ik gemaakt ben. Ik voel mij dan connected met iets groters. Ik voelde een vrijheid met woorden en taal te gaan spelen. Ik heb adhd en kon niet rustig zitten in de kerk. Ik ging achter in de kerk zitten met National Geographics en schreef vanuit mijn intuïtie op plaatjes van dieren, natuur en mensen. Soms viel het samen met de dienst: een plaatje van een waterval met een liedje over rivieren.”

Voelde je je vrij dat te doen?

“Nou, het duurde even voor ik daar met schaar, papier en andere rotzooi durfde te gaan zitten. Er kwamen ook tieners om me heen zitten. Die vonden dat wel interessant. Het gaf wel reuring. Ik ging ook experimenteren met wat ik ‘improfetie’ noem, improviserende profetie. Dan bedoel ik niet profeteren zoals vaak in midden-pinksterkerken. Daar was het bijna-manipulatief, mensen die tegen me zeiden:

‘Jij gaat een jeugdkerk leiden’ of ‘God zegt dat jij mijn partner wordt’. Met improfetie bedoel ik dat je iets aanvoelt en daar gekke objectjes bij zoekt en woorden aan geeft. Aan mijn zwager die zich niet mocht laten dopen omdat hij gescheiden was, gaf ik eens een porseleinen vogelfluitje dat gevuld met water gaat tsjilpen. Ik gaf hem dat als bemoediging dat ik achter zijn stap stond, eerst het water, de doop, dan ben je vrij te fluiten met een nieuwe geest. Soms zit ik met zo’n idee op het randje, weet ik niet of ik dat moet doen, hoe een ander daarop reageert, maar vaak is het raak. Ik ging dat spelen met taal en beelden omarmen, een woordgrap bedenken die iets profetisch kan hebben.”

Acht jaar geleden schreef je de tekst *The church of fuck-ups*, inmiddels een lijflied voor een groep progressieve christenen. Hoe is die ontstaan?

“Die tekst floepte eruit, in eerste instantie als frustratie met het christendom en de kerk. In the *Worshiplabs* ontdekte ik dat het inderdaad anders kon, maar daar was weinig ruimte voor in de kerk. Er kwamen tegengeluiden, er ontstond wrijving. Ik voelde me niet beschermd in mijn ideeën. De laatste twee jaar ging ik alleen nog naar het koffiedrinken ná de dienst, want ik wilde mijn geloof behouden, maar me niet meer storen aan de dienst. De waarde zat voor mij in de community. Na mijn verhuizing naar Rotterdam bezocht ik daar een – dacht ik -

progressieve kerk die buurtprojecten deed, maar zag ik alleen maar dertigers en veertigers met gezinnetjes die het perfect voor elkaar hadden. Ik herkende mijn buurt er niet in en ervoer in die hulp een wat arrogante houding van: wij gaan de arme zielige mensen helpen. Ik ben, wij zijn zelf arm en zielig, dacht ik. Waarom dat verschil? Als dat de kerk is, wil ik daar geen onderdeel van zijn.

Als ik over bijbelfiguren lees, vind ik het juist mooi dat ik mij erin kan herkennen dat ze het niet perfect voor elkaar hebben. Dat bezoek was de trigger om *The church of fuck-ups* te schrijven, in het Nederlands: We zijn de kerk van brokkenpiloten / gezegend zijn zij die het verkloten / zalig zijn zij die proberen maar mislukken / Christus laat zich vinden te midden van brokstukken.”

Wat zegt die tekst jou?

“Het gaat over kwetsbaar mogen zijn, genade. Ze mogen van mij heel veel schrappen, maar genade is waar het voor mij om gaat in het christelijke geloof. De acceptatie dat dingen niet perfect zijn, zacht zijn naar jezelf. ‘There is a crack, a crack in everything / That's how the light gets in’, zingt Leonard Cohen. Ik vermoed dat Cohen het weer van Rumi (Perzische soefi-dichter, PW) heeft: ‘The wound is the place where the light gets in’.”

Ervaar je die genade ook zelf?

“Ja. Als adhd'er wil ik de hemel bestormen, vliegen, maar ik stort ook vaak neer. Ik geef veel passie en energie en heb daarna dagen nodig om mij op te laden. Ik heb ook een adhd-geloof. Soms heb ik er niets mee, dan roep ik ‘Halleluja’. Dat leven tussen die bewegingen is onderdeel van wie ik ben. Dat weten geeft me ruimte te zijn wie ik ben. Dat doet me denken aan een foto die ik maakte van een altaar in een Poolse kathedraal, een uitbeelding van Psalm 91 en 139, over hoe we ons beschermd kunnen voelen. Ik voelde me niet lekker, maar wist: ik leg hier vast waar mijn geloof voor staat en wat ik niet meer kan uitleggen in woorden. We vertrekken vanuit hele andere richtingen en mogen ons verhouden tot het grotere, op onze unieke manier.”

Afgelopen jaar ging je vier crises door: je ging scheiden, had door corona ineens geen werk en inkomsten meer, moest een nieuw atelier zoeken en had belastinggedoe. Dat zijn aardig wat cracks op een rijtje. Valt het licht dan nog in?

“Ik moest mezelf vier keer opnieuw uitvinden, dat proces is nog gaande. Ik voelde me zoals ik schreef in *The church of fuck-ups*: ‘Sacred and scared share the same letters’, we

zijn zowel heilig als arme zielen. Ik heb besloten heel open en kwetsbaar te zijn over de relatiebreuk met de Facebook post ‘In liefde ontkoppelen’. Dat was eng, maar ik wilde niet geheimzinnig doen over wat er speelt. Er ontstond een stroom aan steunbetuigingen, a group of companions. Ik sprak dagelijks mensen die soms voor me baden. Doordat je je wond zo in het licht zet, kunnen anderen daar ook wat mee. De eerste drie maanden heb je veel aandacht, daarna ebt dat weg.”

Ontstaat er al iets uit de cracks?

“Nieuwe maniertjes om te vieren en te rouwen. De avond voordat mijn moeder een lintje zou krijgen, april vorig jaar, kondigde Anouk de breuk aan. Ik besloot lopend naar de uitreiking in Gouda te gaan, vier, vijf uur lopen. Ik was nét op tijd. Het was een vorm van verzet – ‘Als jij niet meegaat, ga ik wel lopen’ – maar het bleek ook helend, troostend, gaf tijd voor reflectie en eelt op de ziel. Het was een prachtige voorjaarsdag. Ik liep langs de Rotte, door de uiterwaarden. Onderweg belde ik mensen. Ik voelde me gedragen. Het was goed dwars door de pijn heen te gaan.”

Een soort pelgrimage?

“Ja, een ritueel, een actie gecombineerd met een gedachte. John O’Donohue (Ierse dichter, priester en filosoof, bekend om zijn Keltische spiritualiteit die leefde van

1956-2008, PW) inspireert mij hierin. Ik herken in hem en in de Anglicaanse liturgie een gelaagdheid. Ze combineren een psalm met het hier en nu, pijn en lijden, met een rijke taal. Dat zoek ik ook in mijn leven, gedichten en geloof. Het brengt leven en troost. Bij Anouks vertrek uit ons huis lazen we een zegen van O’Donohue. Die eerste avond alleen thuis nodigde ik vrienden uit om muziek te maken en meubels te verschuiven, op zoek naar mijn eigen ruimte. Ook rituelen. Die bedenk je niet, die ontstaan.”

Kunnen we daar meer mee in het christendom?

“Ik heb geen stippen meer op de horizon, niet voor het christendom en niet voor mezelf. Als ik het kleiner maak, neig ik naar play and pray, improphecy and improvise. Meer experimenten, het intuïtieve. Wat heb je aan geloof als je er niet mee mag spelen? Het is oké als je niet weet wat de uitkomst is. Zet stappen zonder te weten waar het eindigt. Het SpreekKuur dat ik sinds december online houd, is dat in het klein. Ik noemde het eerst Thee-o-loog, dan dronk ik thee met iemand op het Graceland Festival over ‘wat zit je dwars?’ Een dikke knipoog naar opbiechten, wat ik ‘opdenken’ noemde. Op Freakstock deed ik dat in een installatie, zat ik met iemand in een slurf. Ik maakte een souvenirkje met woorden, een metafoor of beeld, verbond dat aan een verzameling of hobby, waar iemand hopelijk houvast in vindt. Dat heb ik

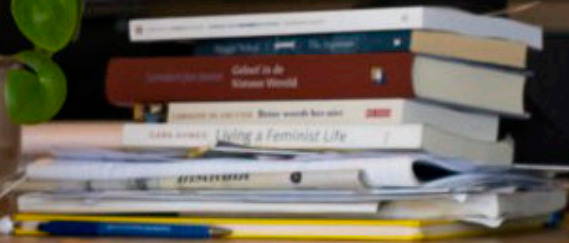

opnieuw uitgevonden met SpreekKuur. Veel mensen zitten erdoorheen in de lockdown. Ik probeer ze een zetje te geven. Iemand vertelt zijn verhaal in een halfuur, ik schrijf in vijf minuten een spoken word performance die ik daarna voordraag. De creatieve Floor had grootse plannen. Aan haar wand hingen omgekeerde wijnglazen. Ik schreef dat dit jaar voor haar alles ‘op z’n kop’ ging, over ‘hang in there’ en dat hier misschien iets nieuws uit ‘borrelt’. Dat blijkt helend en troostend. Het is niet belangrijk of iemand iets met geloof heeft. Zo ja, dan gebruik ik die taal, anders niet. Eigenlijk kan ik met kunst mensen helpen met waar ze mee zitten, in vieren, rouwen of nieuwe fases. Hier voel ik me steeds meer toe bewogen.”

Rik Zutphen woont in Rotterdam, houdt zijn leeftijd geheim omdat hij ‘tijdloos wil zijn en buiten hokjes wil blijven’. Hij groeide op in Gouda, volgde de MBO modevakschool en trad op in alterego’s als Skinfiltr8r, ART-bisschop en sinds 2013 de Droominee. Hij ontwikkelde vele spoken word experimenten zoals de Worshiplabs, LOUD-turgie op festivals en SpreekKuur. In 2013 schreef hij het manifest The church of fuck-ups. Voor meer informatie: www.droominee.nl.

JANNEKE STEGEMAN

‘Ons christendom is geen koek en ei,
het is niet onschuldig’

De levensweg van voormalig Theoloog des Vaderlands Janneke Stegeman is er een van bevrijding, van verlegenheid, vooroordelen en opgelegde verwachtingen. Een portie zelfreflectie die ook het christendom goed kan gebruiken. “We denken dat we aan de goede kant zitten, maar het christendom is niet onschuldig.”

BEELD ENIS ODACI

Laatst nog, in de vastentijd, ging Janneke Stegeman publiekelijk aan de slag met haar chaotische kant. Het was voor de podcastserie ‘Janneke & Jonatan gaan 40 dagen diep’. Die ongestructureerde kant houdt ze graag in stand, geeft de theoloog toe. “Als alles zo geregisseerd en gepland is, ben ik bang saai te zijn en dat het leven saai wordt.” Het is een van de vele opgelegde beelden waar Stegeman zich van wil bevrijden. Dat maakte haar vooral geloviger. In het zonovergoten zolderkantoor in Vleuten keert Stegeman zich met enige gêne binnenstebuiten.

Je groeide op in de Gereformeerde Kerk synodaal. Wat kenmerkt jouw religieuze opvoeding?

“Het geloof was onnadrukkelijk aanwezig. Mijn ouders spraken er niet veel over. We gingen naar de kerk, baden voor het eten en lazen uit de kinderbijbel. Ik groeide op in een christelijk dorp, Woudenberg. Wij waren licht gelovig in vergelijking tot de rest. Er werd voortdurend gemeten hoe christelijk je was, in subtiele dingen. Je mocht geen zalig zeggen, niet op zondag naar een pretpark. Je werd voortdurend ingedeeld, naar de grootte van je gezin, je kleding. Het voelde beklemmend, maar ik vond het ook fascinerend, wilde het begrijpen.”

Had je zelf iets met het geloof?

“Ik was geen erg religieus kind, maar had wel altijd vragen.

Als kleuter vroeg ik al aan mijn moeder hoe het kan dat ze in Ethiopië honger hebben maar ook schietgeweren, vanuit een basisgevoel dat het niet klopt. Uitsluiting raakte me. Nadat een dominee in een preek als een refrein herhaalde hoe verschrikkelijk homoseksualiteit was, werd ik zo kwaad dat ik die man erop aansprak. In mijn puberteit ging het geloof meer voor me leven. We woonden inmiddels in Ter Aar. Een leuke nieuwe dominee maakte veel ruimte voor de jeugd. In de jeugddiensten daar vond ik het leuk op te zoeken waar het prikkelend werd. Zo speelde ik dat ik in nachtopon ontwaakte in een bed op het podium. Ik vond dat leuk, al vonden mensen dat misschien niet passend. Daarom houd ik zo van theater, het werkt bevrijdend. Die diensten waren voor mij ook een ontlading. Ik leed onder mijn verlegenheid en was nogal van slag van dingen die gebeurden in mijn familie. Mijn oma kreeg een depressie, een zus van mijn oma overleed aan zelfdoding en in diezelfde tijd - ik was vijftien - verongelukte een neef. Ik vond het niet eerlijk, werd somber, was lang bang dat ik ook depressief zou worden. Ik vond het moeilijk me te uiten, kropste veel op. Die eenzaamheid maakte dat ik mij wat afgesloten voelde van mijn leeftijdsgenoten. Ik herinner me hoe ik op de avond na de begrafenis van mijn neef met een vriendin meeking naar een evangelische dienst. Ik trok die blijde vorm van geloven niet. Het voelde erg opgelegd en klopte totaal niet

met mijn stemming. Die andere kant van geloof trok me altijd meer: hoe ga je ermee om als het tegenzit, niet klopt?”

Een rode draad in je leven is je inzetten tegen ongelijkheid, racisme en uitsluiting. Je zou denken dat je als hoogopgeleide, witte hetero aan de goede kant van de streep zit. Waar komt dat strijdbare vandaan?

“Ik denk omdat ik het gevoel van niet bij de norm passen goed herken. Ik verbaas me erover dat er überhaupt een norm is. Wat is normaal? Ik wilde als meisje een jongetje zijn. De verwachtingen die mensen in mijn conservatieve dorp bij meisjes hadden, klopten niet met hoe ik mij voelde. In het dorp was een duidelijke indeling van wat mannen en vrouwen doen. De man was dominee en hoofd van de school. Waarom deden mannen alle interessante dingen? Ook zoiets: qua cijfers kon ik naar het gymnasium maar dat was iets voor kakmensen dus dat was geen optie. Terwijl ik heel gymnasium heel leuk had gevonden, ik vond Grieks en Latijn fantastisch.”

Voor je studie theologie leerde je die klassieke talen alsnog. Wat deed die studie met je geloof?

“Ik zat in een serieuze groef. Ik wilde alles begrijpen maar durfde niets te vragen. De vragen stapelden zich op in mijn hoofd. In het tweede jaar richtte ik een studievereniging op waarvoor ik docenten uitnodigde voor gesprekken over

waar ik mee zat. Ik hing briefjes op van een fictieve student in een geloofscrisis: ‘student in nood’. Ik was niet echt in nood, maar er was wel een angst: misschien raak ik het allemaal kwijt. De Bijbel bleek veel complexer dan ik dacht. Ik leerde dat een eerdere versie van Marcus stopt bij de vrouwen die bij het graf staan en bang zijn, de opstanding is er later achter geplakt. Dat verwarde me, maar ik vond het ook interessant en verrijkend te ontdekken dat de Bijbel zo ambigu is. Eigenlijk is dit einde van Marcus veel spannender. Er volgden meer ontdekkingen: het piepkleine vak feministische theologie van Lieve Troch was de hemel. Daar leerde ik dat theologie een bron voor verzet en bevrijding kan zijn, hoe je kritisch kunt zijn, hokjes open kan breken. Het verhaal wordt gelezen als een verhaal over dienende vrouwen, maar zij liet zien dat Martha en Maria typologieën zijn voor centrale functies in de gemeente. Briljant.”

Je vond de ontwikkeling van de traditie zo boeiend dat je promoveerde op het Oude Testament en voor anderhalf jaar naar Jeruzalem vertrok. Daar las je met Palestijnse vrouwen conflictteksten uit de Bijbel. Hoe raakte dat aan jouw leven?

“Wat die teksten spannend maakt is niet alleen dat ze verbonden zijn met het zionisme en dus met hedendaags conflict, maar dat ze ook door conflict zijn gevormd. Daar zit discussie in en machtsverschillen, machtsmisbruik.

Palestijnen hadden veel meer oog voor die spanningen in de tekst. Dat willen ontdekken, zegt veel over mij. Ik vind conflict heel spannend. Mijn vader is driftig, mijn moeder temperamentvol. Ik ben het allebei. Mijn moeder dacht dat het het beste was mij daarin af te remmen. Met goede bedoelingen, maar ik leerde me in te houden en mijn vurige, uitbundige kant te verbergen. Thuis lukte dat niet, ik ging juist wel de confrontatie aan met mijn vader. Ik voelde onbewust aan dat ik van het Israëliësch Palestijns conflict iets kon leren. Toen ik ging lezen met Palestijnse vrouwen waren die gewoon kwaad, op die teksten, op de bezetting. Dat deden ze op een geloofwaardige manier die recht deed aan de situatie, gevoed vanuit hun drang naar rechtvaardigheid, verbonden met hun geloof. Ik dacht: Jeetje, je kan dus gelovig zijn, zoeken naar rechtvaardigheid en super kwaad zijn. Ik realiseerde me: ik ben gewoon gelovig. Dit is het, dit is wat ik wil doen. In tegenstelling tot een christendom conflict onder het tapijt schuift of macht legitimeert, was het voor deze vrouwen een bron van verzet en verandering. Ze zochten geen mooie, verzoenende uitleg.”

Dat klinkt als een bevrijding.

“Zeker. Ik zat qua geloof altijd op het intellectuele spoor, raakte in mijn studie al door de bevrijdingstheologie geïnspireerd, maar in Jeruzalem ging echt het licht aan. Ik

begreep dat geloof voor mij om bevrijding gaat. Ik kwam tot leven, dacht: wat kan ik hier veel doen. Ik ontmoette mensen uit verschillende culturen, leerde Arabisch. Het was een ontdekkingsreis naar hoe ook ik gevormd ben door een automatisch christelijke identificatie met de Joden als het volk van God. Ook ik kijk door een bepaalde bril. Die visie klopt niet, ik heb dingen over het hoofd gezien, verkeerd geïnterpreteerd. Ik wilde dat onderzoeken, hoe we naar de staat Israël kijken, dat zelfs in die Israëlliefde antisemitisme doorwerkt, omdat joden een rol moeten spelen in een christelijk verhaal. Ik ontdekte bij mezelf vooroordelen over de Palestijnen, dat ze gewelddadig zouden zijn, dat ze in essentie anders zijn dan wij. Ik werd me ervan bewust dat racialisering daar een rol speelde. We vierden met vrienden uit allerlei culturen elkaars feesten, zo ook Sinterklaas. Toen ik in mijn uitleg bij Zwarte Piet kwam, bekeek ik dat verhaal ineens door hun ogen en dacht: dit klopt niet. Terug in Nederland, keek ik anders naar ons leuke vooruitstrevende land, zag ik hoe racisme ook hier een rol speelde. Ik ging me verdiepen in de rol die kerk en theologie hebben gespeeld in de ontwikkeling van dat racisme.”

Dit bracht je op het spoor van postkoloniale theologie. Je las in 2014 met de theologen Mariecke van den Berg en Matthea Westerduin *Indecent theology* van de Latijns-Amerikaanse theologe Marcella Althaus-Reid, over een hedendaagse vorm van bevrijdingstheologie.

“Dit boek hielp me nog scherper te zien dat we rond lichamelijkheid en seksualiteit ook bevrijding nodig hebben. Althaus-Reid schrijft hoe we bevrijding nodig hebben van beperkende hokjes en oordelen over onszelf en anderen. Lichamelijkheid en seksualiteit waren voor mij een thema. Omdat ik me een jongetje voelde, zocht ik naar een vorm van vrouwelijkheid die bij me past. Ik was niet expliciet opgevoed met geen seks voor het huwelijk als norm, maar merkte toch dat ik na mijn eerste seksuele ervaring dacht dat ik voor de rest van mijn leven bij deze jongen moest blijven. Ik merkte hoe ik het nodig had mezelf te bevrijden van schuldgevoelens, te zeggen dat ik een seksueel wezen ben, dat uitproberen prima is.”

Je schreef in een column dat je ook tegen beelden van het moederschap aanliep tijdens je zwangerschap.

“Ja, het moederschap leek me niks voor mij. Mede omdat een ex-vriendje eens zei dat ik een egoïstische moeder zou zijn, maar vooral vanwege beelden die ik had. Toen ik zwanger werd, schrok ik me rot en dacht: Nu ben ik nooit meer alleen. Ik ben heel graag alleen. Ik was bang mezelf teveel in te leveren, bang voor burgerlijkheid. Het was of die hele stortvloed van verwachtingen over traditioneel moederschap over me heen werd gestort. Nu moet ik er ook aan geloven. Ik zag er tegenop, de zwangerschap was zwaar, bij de bevalling leek het er even op dat het mis ging.

Op het moment dat ze Omar voor het eerst op mijn buik legden, waren alle aarzelingen en opgebouwde beelden weg. Zijn komst was een openbaring, groter dan ik kon bevatten. Het blijkt geen inbreuk maar voelt als een uitbreiding van mezelf. Omar brengt mij in contact met mijn vrolijke, speelse, zachte kant. En ik ontdek dat ik best een leuke moeder ben.”

Dat zijn ondanks een licht christelijke opvoeding toch aardig wat bevrijdingen.

“Ja, ik ben best ver gekomen. Haha. Het komt voort uit een sterk verlangen naar vrijheid en bewegingsruimte. Geloof inspireert mij daarin, gaat voor mij heel sterk over bevrijding, en daarom over mijzelf, over wat ons bezighoudt, voor mij van waarde is en waar ik mij aan wil verbinden. Dat gebeurt vooral in de wisselwerking tussen mensen, in het ritueel van brood en wijn, de leessessies. Daar opent zich vanuit de bestaande traditie iets dat nieuwe betekenis krijgt, ruimte geeft.”

Zijn we op weg naar een nieuw christendom?

“Geloof is voor mij geloof als het zich steeds vernieuwt en dat zie ik niet altijd. In de politiek zie ik een beweging die zich ook baseert op het christendom en moslims ziet als bedreiging. Dat baart mij zorgen. Ik vind dat christenen er niet scherp genoeg op zijn dat er een wit christendom is

ontstaan dat verbonden is met kolonialisme, racisme en antisemitisme. We doen vaak of alles koek en ei is, of we aan de goede kant zitten. We zijn het ons niet bewust, maar het is geen koek en ei, het is niet onschuldig.”

We zouden op weg moeten zijn naar een nieuw christendom?

“Ja. Ik wil geen nieuw calvinisme invoeren, maar wil mensen uitnodigen kritisch te onderzoeken hoe we onderdeel uitmaken van onderdrukking van anderen en ons te bevrijden van die beelden van onschuld. Als je de lieve vrede bewaart, wordt er altijd iemand de dupe van, net als bij mij thuis vroeger. Het moet mogelijk zijn dat iedereen toegang heeft tot een plezierig leven waarin iedereen voor vol wordt aangezien. Het maakt het leven zoveel rijker.”

Hoe zie je jouw rol hierin?

“Soms denk ik: ik sla nog geen deuk in een pakje boter. Racisme werd ook los van mijn invloed een thema. Het meest betekenisvolle vind ik van individuen te horen dat ze door mij ruimte kregen voor wat zij waardevol vonden. Dan ben ik heel gelukkig.”

Janneke Stegeman (1980, Woudenberg) is bijbelwetenschapper en theoloog. Ze publiceert, spreekt en doceert als freelancer en werkt bij Mensen met een Missie aan conflictbemiddeling in Irak. Ze woont in Vleuten met partner en zoon Omar (1). Stegeman studeerde theologie aan de Vrije Universiteit, promoveerde daar in 2014 op de rol van conflict in de ontwikkeling van religieuze traditie. Van 2016 tot 2017 was zij theoloog des Vaderlands. Ze richtte het Genootschap voor Onbetamelijke Theologie (GeNOT) op en schreef de boeken *Heb Je Hem Weer, 24 preken voor sceptici en andere gelovigen* en *Alles Moet Anders. Bevrijdingstheologie voor Witte Nederlanders*. Ze maakte een podcastserie met Jonatan Bartling van zingevingscommunity Zinnig Noord in Amsterdam.

A man in a dark suit and red tie stands in the center of a modern, brightly lit atrium. He has his hands clasped in front of him. The background features large glass windows and concrete pillars. The name 'SAMUEL LEE' is overlaid in white text at the top of the image.

SAMUEL LEE

‘Geloven is een verhaal. Zonder
verandering geen verhaal’

Voormalig Theoloog des Vaderlands Samuel Lee verandert van atheïst en radicaal pinksterman tot post-pentecostalist. Nog steeds kan hij niet zonder Christus. Niet meer als toegangsk kaart naar de hemel, maar omdat Christus in de hele geschapen wereld zit. Lee's meetpunt is dat geloof mensen verandert. "Ik zou hier niet zitten praten als ik niet geraakt was in die hotelkamer."

BEELD ENIS ODACI

Het was een kort nachtje, vertelt een verrassend opgewekte Samuel Lee in zijn kantoor in Amsterdam. Tot drie uur vannacht zocht hij naar de naam van een schrijfster voor zijn boek over de rol van de vrouw in de Japanse christelijke geschiedenis. "Ik moest er meteen over schrijven. Anders was ik het kwijt." Dit kenmerkt Lee. Altijd aan het werk. Behalve op zaterdag. Dan gaat de telefoon uit, de camera om zijn nek en zwerft hij door de straten.

Laatst fotografeerde hij een papieren monument voor ongedocumenteerden achter een afzethok in Amsterdam. "Ondanks deze aandacht zitten ze achter tralies." Anders kijken en daar betekenis in vinden, dat fascineert hem.

Precies dat vat de weg naar zijn veranderde visie op het christendom samen.

Je groeide op als atheïst in het Midden-Oosten. In de gedichtenbundel Het schilderij die je schreef als jongere in 1990, beschrijf je mensen 'als slachtoffer van een oude schilder, God, die ons gevangenhoudt in zijn schilderij'. Tegelijk zeg je op Nieuw Wij over geloven: 'Er was altijd al iets'. Wat was dat?

"In ieder kind zit een kiem, een vanzelfsprekend besef dat God bestaat. Dat had ik ook. Ik was een mystieke jongen, gek op de sterren. Op mijn twaalfde volgde ik een cursus astronomie in mijn geboorteland. Het fascineerde me dat het licht van de sterren na miljarden jaren je oog bereikt.

Ik wilde weten wat daarachter zat. Dat had ik ook met God en Jezus. Jezus boeide me altijd al, op mijn christelijke basisschool en in de gekruisigde Christussen die ik tegenkwam op de reizen door Europa met mijn ouders.”

Jaren later krijg je een bijbel van een Zuid-Koreaanse vrouw die later je vrouw wordt. Was je na die gift meteen om voor het christendom?

“Nee, die bijbel was het begin van irritatie. Ik kom uit een theocratische wereld waar de kleur van je sokken wordt bepaald door geestelijke leiders. Ik had een afkeer van religie en dan was juist mijn vriendin een fanatieke christen, pinkster-presbyteriaans. Toen ik haar moeder ontmoette was haar eerste vraag: ben je een herboren christen? Na vier uur discussie liep ik boos weg, smet ik de deur dicht. ‘Houd je dochter en je religie.’ Buiten wachtte mijn vriendin op mij. Ik zei tegen haar: ‘Ik geloof niet in God en Jezus maar ik beloof je met de sterren als mijn getuigen dat ik met je wil trouwen.’”

Op je huwelijksreis in Spanje kom je toch tot bekering. Je schrijft dat je de stem van Jezus uit de muren hoorde. Wat overkwam je op die hotelkamer?

“We waren wat verdrietig omdat mijn vrouw op onze trouwdag was ontslagen. Onze toekomst was onzeker. Ik kon niet slapen, dacht daarover na. Te midden daarvan hoorde ik die stem. Ineens begreep ik wat mensen over

Jezus zeiden. Alsof je verliefd wordt. Een nieuwe dag. Ik was bang voor honden maar ineens wilde ik een Duitse herdershond omhelzen en kussen. Ik was niet bang meer. Daarna begonnen we ons eigen bedrijf.”

Dan kom je in de wereld van pinksterchristenen terecht. Hoe was dat?

“Je bent een nieuwe gelovige dus je neemt alles aan. Mijn boeken moest ik weggooien. Die waren werelds. Je bent een nieuwe creatie in Christus en moet je bevrijden van je vroegere leven, zeiden ze. Ik gooide de helft van mijn boeken weg. De boeken van mijn Japanse studie en Oosterse dichters bewaarde ik stiekem. Onbewust dacht ik al: dit gaat te ver.”

In je boek *Verlangen naar een nieuw christendom* schrijf je over zes veelvoorkomende kenmerken van disbalans in pinkstergemeenten. Teveel gericht zijn op emoties en het ervaren van de Heilige Geest, op overdrijvingen in aantallen en wonderen, op prestaties, op wonderen, tekenen, krachten en profetische boodschappen, op financieel gewin, welvaart, je tienden geven en op het aanbidden, verafgoden van religieuze autoriteiten.

“Ja, dat was mijn leven. Ik was ook zo de eerste vijftien jaar. Ik heb ook mensen pijn gedaan, gezegd: jij bent bezeten. Ik kwam vaak in Azië en Afrika. Daar kunnen mensen je enorm op een voetstuk zetten. Een Nigeriaans

echtpaar kwam eens op hun knieën mijn kantoor binnen. Dan ga je denken: ben ik belangrijk of zo? Pastors die je steunen, dragen schoenen van krokodillenleer, Rolex horloges, komen in ultra vijfsterrenhotels. Ik ben van nature bourgondisch, houd van genieten, mooie dingen, dat zal ik eerlijk zeggen. Dus ga je mee in de glamour. Je bent jong, wilt een megakerk, beroemd worden.”

Hoe was het op het ergst?

“Er waren meerdere momenten. Een Amerikaanse pastor ten tijde van de Golfoorlog in 2003 zei tegen mij: ‘De oplossing om terroristen te bestrijden is gewoon bijbels. Breng hun ouders, kinderen en kleinkinderen in een vallei en schiet ze dood zodat de derde generatie niet meer opkomt.’ Het raakte me als een mes in mijn hart. Dezelfde oplossing hadden pastors voor AIDS: schiet alle homo’s dood in een vallei. Ik heb een linkse, socialistische achtergrond, houd van gelijkwaardigheid, maar wat was dit? Ik schrok.

Een ander moment was in Azië, waar ik door het audioboek *The secret message of Jesus* van Brian McLaren een ander licht kreeg op het bijbelverhaal van Nikodemus door de zin ‘Alzo lief heeft God de wereld gehad’. Om herboren te worden moet je dus loskomen uit je systeem en de wereld liefhebben, niet alleen je eigen toko, gemeente of ras. Ik preekte daar ’s avonds over, maar

niemand vond het leuk. Dat mensen op de grond vielen na mijn aanraking, deed me niets meer.”

Wat begon er te wringen?

“Dat mensen en hun levens niet veranderden. Ik kwam elk jaar in Azië, maar dezelfde mensen hadden dezelfde problemen. Een dochter was nog steeds suïcidaal omdat haar ouders elke dag in de kerk en niet thuis waren. Een pinkstervoorganger maakte haar man tijdens een etentje publiekelijk belachelijk. Later hoorde ik dat ze hem ook sloeg.

Een andere keer ruzieden een vrouwelijke pinkster- en protestantse dominee over in wiens kerk ik moest preken. Schreeuwen. Ze trokken elkaars haren uit het hoofd. Ik viel vóór hen op mijn knieën, ging bidden, wilde naar huis. Ze smeekten me te blijven, ik bleef. Daarna leidde de pinkstervrouw de dienst met ‘Prijs de Heer’ alsof er niets gebeurd was. Ik dacht: in wat voor gekke wereld ben ik beland? Als geloof echt werkt, waarom verandert er dan niets?”

Wat deed dat met je?

“Eerst vroeg ik me af of er iets mis met me was. Ik twijfelde aan mezelf. Ben ik ongehoorzaam? Maar daarna las ik *Generous Orthodoxy* van McLaren - het was 2007, ik

las het in een adem uit – en dacht op ieder moment: dit voel ik ook, zo denk ik ook. Door hem ontdekte ik andere vormen van christendom. We zijn allemaal anders, maar zijn onderdelen van Gods lichaam. Aan God of Jezus zelf heb ik nooit getwijfeld. Misschien door mijn ervaring in die hotelkamer. Mijn liefde voor Jezus kun je niet wegnemen. Ik had wel een verkeerd beeld van God, gebaseerd op angst en schuldgevoel, een transactiegelooft: als je een lieve jongen bent, helpt God je van je problemen af. Dat wij God naar óns beeld hebben gemaakt, is niet de schuld van God.”

Je noemt dit besef je tweede bekering, die was niet zonder gevolgen. Wat was het zwaarste moment?

“Het verdrietigst was toen de helft van mijn pinkstergemeente mij verliet en vertrok naar andere kerken. Ik ging meer preken over sociale gerechtigheid, liet ongedocumenteerde migranten in mijn kantoor slapen, sprak met de vakbonden over arbeidersrechten. Dat begrepen ze niet. Ben jij nog een echte pinksterman, vroegen ze.

Achter mijn rug om zeiden ze: ‘Samuel is niet sterk, kan geen demonen uitdrijven’. Maar later vroegen die kerken me als voorzitter te onderhandelen met de gemeentelijke overheid voor behoud van hun kerken. Dan zou ik met ze om de tafel zitten.”

Ging je op dat aanbod in?

“Ja, omdat ik geloof in de goedheid van mensen en in de eenheid van Christus. Maar het heeft me wel een hoge bloeddruk en chronische migraine bezorgd. Op een dag dronk ik moe en verdrietig mijn koffie, vroeg om een teken en viel in slaap. Toen ik wakker werd, zag ik in de opgedroogde koffie een hart en een afbeelding van Jezus met doornenkroon. Ik krijg er weer kippenvel van. Mijn zoon kwam naar me toe, omhelsde me en zei: ‘Laat de mensen die je verlaten gaan. Zelfs als de hele wereld je verlaat, heb je ons.’ Ik kreeg tranen in mijn ogen en dacht: Ik zit op het goede spoor maar moet mijn weg nog vinden.

Toen begon ik met mijn blogs. De eerste over post-pentecostalisme mailde ik naar McLaren. Het leidde tot een ontmoeting. We werden vrienden voor het leven.”

Wat kreeg je aan nieuwe inzichten?

“Ik haalde mijn boeken uit de kelder, ging terug naar mijn wortels. Herlas de Oosterse dichters Rumi, Hafez en Khayyâm, de profeet Zarathustra, nu met het oog van Christus. Rumi schrijft: ‘Ik ben christen, noch jood, magiër noch moslim (...) mijn plek is plekloos (...) Ik behoor aan de geliefde’. Dat is geen syncretisme, dat verrijkt, verandert je leven.”

Wat is dat oog van Christus?

“Jezus is de volledige en volmaakte personificatie van Christus en het Goddelijke. Hij doorbrak taboes en overtrad religieuze regels om de mens te bereiken. Vroeger dacht ik dat Jezus voor mij is opgestaan waardoor ik naar de hemel kan. Nu zie ik dat dood en opstanding is ingebouwd in het DNA van de natuur. Een wond aan je hand heelt. Na de coronapandemie komt herstel. We vallen en staan weer op. Dat element Christus in alles geeft mij hoop en kracht.”

Lee schuift naar voren in zijn stoel, lacht hardop.

“Sorry, ik word echt enthousiast nu. In het evangelie van Johannes staat: ‘In het begin was het woord, het woord wordt vlees’. Christus is in alles. De hele geschapen wereld zélf is het geschreven woord. Dit heb ik van de franciscaanse priester Richard Rohr. Zijn werk is voor veel christenen een taboe, ik durf er nog niet zo openlijk over te vertellen, maar vind het boeiend wat hij zegt. Veel mensen begrijpen hem niet. Zijn denken is niet pantheïstisch (alles is God) maar panentheïstisch (God is in alles). Als Christus zegt: ‘Ik ben de weg, de waarheid en het leven’, is dat niet alleen een theologische formule om tot de Vader te komen, maar zegt het dat Christus in alles zit. Zonder Christus kun je niet bestaan. Dat is mijn derde bekering.”

Voor jou moet geloof mensen veranderen. In hoeverre ben jij veranderd?

“Lastig om over jezelf te vertellen, maar laat me je een verhaal vertellen. Ik liep samen met mijn oude buurman over straat. Ik had hem nooit verteld dat ik christen en dominee ben. Nadat hij een traktaat kreeg van een christelijke vrouw, zei hij: ‘Deze man is christen en dominee. Ik zie dat vanuit mijn raam, in hoe hij elke dag zijn kinderen naar school brengt, omgaat met zijn vrouw, mensen helpt. Ik geloof liever deze man dan een traktaat.’ Geloven is eigenlijk een verhaal. Zonder verandering geen verhaal. Ik zou hier niet bijna twee uur zitten praten als ik niet geraakt was in die hotelkamer. God spreekt via verhalen. Verhalen worden de toekomst van de theologie.”

Hoe gaat het christendom zich ontwikkelen?

“Ik geloof dat er een grote scheuring komt en dat de strijd zich afspeelt op het LHBT-vlak. Aan de ene kant het Europees christendom met Amerikanen als McLaren en Rohr met meer openheid, inclusivisme en homoacceptatie, aandacht voor gerechtigheid en milieu. Aan de andere kant het conservatieve, Amerikaanse christendom met Benny Hinn en John Hagee en het steeds radicalere christendom van het zuiden: Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Die twee kruipen naar elkaar toe en zijn anti-homo, -abortus, -islam en pro-Israël.

Ik verwacht dat de radicale tak van de pinksterbeweging de radicale tak van de islam uitdaagt en dat dat tot oorlog leidt. Je ziet het al in Indonesië rond de ramadan, het niet mogen aannemen van ‘offervlees’ van je islamitische buurman. Ook in het Europees christendom zijn we er nog lang niet.”

Maak je je daar geen zorgen over?

“Ik wil mensen niet oordelen, wel bij geweld en wetticisme. Europees christendom gaat om geloven voorbij wetticisme. Rohr noemt dat de tweede helft van het leven, leven vanuit het Nieuwe Testament versus het Oude Testament. Op een gegeven moment kom je uit de wetten en ga je in de genade, in Christus leven. Dat is waar ik naar streef.”

Samuel Lee (1970, Midden-Oosten) kwam op zijn veertiende naar Nederland, studeerde niet-westerse sociologie met specialisatie Japanse cultuurgeschiedenis in Leiden, is getrouwd met Sarah, kreeg drie kinderen en woont in Amsterdam-Zuid. Lee is oprichter en directeur van de Foundation Academy of Amsterdam, die migranten en vluchtelingen een kans geeft om onderwijs op academisch niveau te volgen. Sinds 2018 is hij directeur van Center for Theology of Migration aan de Faculteit Religie en Theologie aan de Vrije Universiteit, waar hij sinds 2017 Theology of Migration doceert. In 2019 werd hij verkozen tot Theoloog des Vaderlands en in 2020 werd hij geridderd in de Orde van Oranje Nassau voor zijn maatschappelijke inzet voor de migranten gemeenschap in Nederland. Hij schreef onder meer het boek *Verlangen naar een nieuw christendom* (2020). In mei verscheen het boek *Unconscious bias: a journey of learning to see met bespiegelingen* van Brian McLaren bij foto's van Lee.

A portrait of Pauline Weleman, a woman with long blonde hair and blue eyes, smiling. She is wearing a black top. The background is a light blue gradient.

PAULINE WESEMAN

‘Ik vond de moed
om op te staan’

Na alle ontmoetingen is het tijd om de balans op te maken: ben ik een afvallige of juist geloviger, meer christen dan ooit? In dit afsluitende essay vertel ik over mijn bevindingen. Wat leverde het mij op, waar bracht het mij?

TEKST PAULINE WESEMAN **BEELD** BRAM PETRAEUS

Terwijl ik de tussenbalans opmaak van mijn geloofsreis, denk ik aan het Bijbelverhaal over de exodus, de uittocht van het volk Israël uit de slavernij van Egypte. Ik zie nog voor me hoe de juf van de zondagsschool op het flanelen bord een vurige wolkkolom plakte boven het morrende volk. God zou hen leiden, maar – was de waarschuwing – de hardleerse Israëlieten moesten wel leren zich aan Gods geboden te houden. Als straf voor het falen doolden ze veertig jaar door de woestijn. Dat komt ervan. Wij brave kinderen knikten en beloofden beter. Dat werd onze missie: je best doen, gehoorzaam zijn. Zo alleen kom je in het beloofde land.

Het is een van de vele Bijbelverhalen die zo'n heel andere betekenis voor mij kregen, dankzij iedereen die ik door deze serie heb ontmoet. Mijn queeste begon na het overlijden van mijn man in 2013. De pijlers van mijn fundamentalistische evangelische opvoeding – gebouwd op een rots, zo was mij verzekerd – bezweken door de golfslagen van rouw. Drijfzand bleek het en ik stond op verzuipen, wist niet meer of en wat ik nog geloofde. Als een dolende ging ik op weg. Met een groot verdriet, een zielsverlangen én een oerinstinct dat wat ik zocht daar ergens moet zijn. Met een licht besef, een vermoeden dat het misschien in mij zit, nabij. Maar hoe? In het tv-programma *De Verwondering* las ik een mystiek gedicht

voor van de Vlaamse dichter Felix Timmermans, over de wanhoop van het dolende volk Israël.

“Hoe loopt de weg door de woestijn / naar Uw Beloofde Landen? / Er is veel dorst, er is veel pijn, maar weinig troost voorhanden. / Wij kwamen in 't begin der wegen / de kloeke druivendragers tegen, / en vroegen toen reeds: Is 't nog ver?”

Het gedicht ademt een moeheid en verslagenheid van al het zoeken, de frustratie van het voortdurende reiken, het niet kunnen vinden en pakken. Ik herken dat zo bij mezelf en bij de negen medereizigers die ik tussen september 2020 en juli 2021 interviewde voor *Volzin* over hoe zij tot hun vernieuwende ideeën over het christendom kwamen. In hun geworstel ontdekte ik een bekend verhalenpatroon, dat van de reis van de held, naar idee van de Amerikaanse literatuurwetenschapper Joseph Campbell (1904-1987). Hij analyseerde talloze verhalen en mythen en ontdekte daarin eenzelfde verloop. De hoofdpersoon gaat na een trigger op reis en belandt na obstakels in een crisis waarin hij zijn grootste angst onder ogen moet zien. Dat leidt tot een diep inzicht en nieuwe koers.

Coming-out

Zo verging het ook mijn geïnterviewden. Vier van de negen startten hun reis vanuit een orthodox-christelijk milieu,

vier uit een gematigd of vrijzinnig gelovig milieu, één was atheïst. Ieder met zijn eigen wereld-, gods- en mensbeeld: zo doen en geloven we het hier. Meestal zo rond de studententijd ging dat schuiven. Vaak tijdens een studie (theologie) of na een persoonlijke worsteling over met name ethische kwesties rond geaardheid, seksualiteit en liefde.

Theoloog en cultureel antropoloog Johan Roeland ontdekte dat zijn kerk een ‘recent geconstrueerd verzinsel’ bleek en God niet alomtegenwoordig. Hij voelde zich verlaten, ‘ik bleef verbijsterd achter’. Hoogleraar feminisme en christendom Mariecke van den Berg studeerde voor predikant totdat ze ontdekte dat er in haar kerk geen ruimte was voor haar omdat ze op vrouwen viel. Ze moest haar toekomstplannen omgooien.

Bij pinksterpredikant Samuel Lee begon het te wringen omdat hij zag dat gelovige mensen en hun levens niet veranderden. Meditatieleraar Sicco Claus kon na de tsunami in Azië in 2004 zijn antwoord op het lijden niet meer rond krijgen.

Het eens zo vanzelfsprekende komt op de helling te staan. Theoloog en activist Rikko Voorberg beschrijft zijn gevoel nadat hij ontdekt dat God niet voorspelbaar maar ongrijpbaar is: “Het was vervreemdend, ongelooflijk

eenzaam. Het was verliezen: het geloof in de tradities, de veiligheid van het ouderlijk huis, de inbedding van zo'n kerk. Je weet dat je niet terug kunt en zoekt naar houvast." De reis naar een onbekende wereld vangt aan, want als dit het niet is, wat dan wel? Juist in een moment waarin alles verloren lijkt, ontstaat een vernieuwend inzicht.

Levenskunstenaars Ria Weyens stond 'met haar neus tegen de muur' toen iemand haar opriep te stoppen met vechten tegen de vijand in haarzelf, 'mededogen, liefde te sturen naar dat wat je niet graag ziet in jezelf'. Zo ontdekte ze de erfzegen: ieder mens is ten diepste goed. Dat nieuwe besef hardop uitspreken is spannend, voelt als een coming out, bijvoorbeeld voor Van den Berg toen ze uitsprak 'Jezusmoe' te zijn, of voor Samuel Lee dat hij de ideeën van de franciscaanse priester Richard Rohr waardeerde, in zijn kringen omstreden. Toch uitten ze het.

Genezing

Blijkbaar is er na het inzicht nog een diepe permissie van zichzelf en anderen nodig die nieuwe weg in te mogen slaan. Wie heeft aanvaard dat dit je weg is, wie ondanks het verlies van ouders, familie, kerk en omgeving, de moed bij elkaar raapt die te gaan, voelt zich bevrijd, opgelucht. Studentenpastor-pionier Maarten Vogelaar kon na een diepe worsteling Gods onvoorwaardelijke liefde ervaren en voelde zich daarna vrij christelijke yoga aan te bieden,

wetende dat hij daar 'geheid' gedonder mee kreeg in zijn achterban. Soms heb je daar anderen voor nodig. Theologe Janneke Stegeman vond in het Bijbellezen met Palestijnse vrouwen permissie kwaad én gelovig te mogen zijn. Deze vrouwen durfden dat, terwijl daar bij haar thuis weinig ruimte voor was.

Wat gebeurt daar in die diepste inzichten? Ik zette ze op een rij: Ik ben er nog. God of iets draagt mij. Ik val niet te pletter. Ik ervaar ruimte voor het mysterie, hoef het niet meer zeker te weten. Ik mag meedoen met alles wat ik ben, ook mijn lichaam. Ik ben onvoorwaardelijk geliefd, hoe ik mij ook voel. God ervaren is aandacht besteden aan mijn gevoelens, angsten en verlangens. Ik ervaar genade, het hoeft niet perfect te zijn. Zalig zij die het verkloten. Niemand zal mij ooit begrijpen en dat bevrijdt mij. Ik voel mij bevrijd van hokjes, oordelen en schuldgevoelens. Ik weet dat ik ten diepste goed ben. Ik zit op het goede spoor, maar moet mijn weg nog vinden.

Wat opvalt is hoe het bij vrijwel iedereen begint te schuiven wanneer de geloofsleer wringt met de realiteit, maar het uiteindelijke gevecht, het hart van de crisis, speelt zich af op het persoonlijke vlak. Een basisovertuiging moet sneuvelen, in de ogen gekeken worden, precies zoals Campbell ontdekte. De bevrijding uit de crisis is een innerlijke richting vinden die zin geeft:

“

Elke keer weer die cyclus
van vernieuwing. Afsterven
en alleen dan opstaan,
dichter bij je wezen,
je kern, je ziel. Geloviger
en christelijker dan dat kan
het niet worden.

dichter bij jezelf komen, de moed en permissie vinden je weg te gaan.

Mijn vriend – vrijzinnig, doopsgezind predikant – vindt deze voor mij verrassende bevinding bijna een open deur. Geloven gaat toch juist over je innerlijk leven, meer mens worden?, is zijn reactie. De exodus is voor hem geen oproep tot gehoorzaamheid, maar gaat over ‘de bevrijding van jezelf, uit de slavernij stappen, je eigen weg gaan’. ‘De woestijn is geen straf maar staat symbool voor het leven.’ Zo had ik de exodus nog nooit bekeken. Ik voelde dat ik het ook zo ervoer, maar ook de dreiging van mijn zondagsschooljuf met haar wolkkolom.

Machtssysteem

Al schrijvende herinner ik mij het interview met Mariecke van den Berg. Dankzij diezelfde zondagsschool kan ik de Bijbelverhalen nog steeds dromen. Dat ik ze daarmee nog lang niet ‘by heart’ ken, ofwel ze in mijn hart begrijp, ontdekte ik toen Van den Berg het verhaal van koningin Wasti uit het Bijbelboek Esther in herinnering bracht. De koning houdt een groot banket. Als iedereen dronken is, gebiedt hij zijn mooie vrouw Wasti te komen om met haar te pronken. Ze weigert, zegt nee.

Nee mogen zeggen, opstaan tegen de macht, opkomen voor jezelf. Het staat in de Bijbel. Langzaam begrijp ik dat

het systeem waarin ik opgroeide een machtssysteem is. Alleen het antwoord ‘ja’ werd geaccepteerd. Meebuigen, meelopen, alles aannemen, geen vragen stellen. Een ‘ja’ tegen God was een ‘nee’ tegen mezelf, onder het mom dat God weet wat goed voor me is. Niet ik, maar Christus moest op de troon van mijn hart. Uit de machtsstructuur losbreken, de permissie vinden mijn weg te gaan, mij uit te spreken, blijkt mijn strijd te zijn. Een reis naar mijn authentieke mezelf die opstaat, nee durft te zeggen tegen constructen en mensen die niet goed voor me zijn. Op alle terreinen: liefde, opvoeding, vriendschap, werk en financiën.

De exodus dus, maar dan anders, oftewel ‘lived spirituality’ zoals Richard Rohr het noemt, geloven vanuit een innerlijk proces. En – zo vraag ik mij nu ontgoocheld af, waarbij verbazing en woede elkaar afwisselen – hoe is het mogelijk dat mijn geloof destijds werkelijk 180 graden anders uitgelegd is dan hoe ik het nu ervaar? Het ging om het behoud van mijn ziel, via een weg die mijn ziel gek genoeg geheel omzeilde.

Wie of waar is God dan nog? Het lijkt wel of dat er minder toe doet. Verhalenverteller Gottfrid van Eck zegt in mijn *Trouw*-reportage over zijn Verhalenhuis hoe hij God ontmoet in eerlijke verhalen met een open einde. “Wanneer je je verbindt met de ander, in dat kleine verhaal, voorbij

---

grote woorden, is daar voor mij God”, zegt hij. Verder dan dat kom ook ik niet.

Gesteund

Gelukkig zoeken mensen helemaal geen antwoorden, maar herkenning. Waar ik geen rekening mee had gehouden, was dat ik ook zelf werd geïnterviewd, precies om die reden. Er volgden lezingen en workshops. Ook ik moest met de billen bloot, uit mijn comfortzone als observerende journalist. Geheel in de lijn mijzelf meer uit te spreken, besloot ik hiermee te spelen en steeds een ander stukje van mezelf prijs te geven, iets kwetsbaars, een taboe, over de voordelen van weduwe zijn, een onbeantwoorde liefde of rare gewoonte. Iets waar ik me voor schaamde.

Ik schreef voor een event van kunstenaar Bob Venus een brief aan God over mijn pijn, verlies en verlangen. Ik merkte hoe helend dat uitpakte, hoe ik gezien en gesteund werd, hoe ik een ander verder kon helpen: Hé, zij worstelt ook.

Hoe belangrijk bleek deze steun. Ik vroeg ook mijn geïnterviewden wat hen hielp. Allereerst mensen bij wie zij de ruimte voelen te mogen zijn wie ze zijn, die hen vertrouwen en bevestigen op hun kronkelige weg, zoals de pastor die Voorberg in vol vertrouwen toesprak: “Je weet allang wat je moet doen”. Of de stroom steunbetuigingen

aan spokenwordartiest Droominee Rik Zutphen nadat hij postte over zijn relatiebreuk op Facebook. Ten tweede helpen mensen die tot voorbeeld zijn, voorleven, nieuwe ideeën en vormen aanreiken.

Zielzoekers

Wanneer ze met nieuwe ogen toch weer naar dat christendom kijken, ontstaat de behoefte anderen datzelfde heilzame te laten ervaren. Hen bij te staan op dat hellende vlak, te troosten, daar op hun beurt een voorbeeld in te zijn. Sommigen worden activistisch, met de Bijbel als bron voor verzet en rechtvaardigheid. Voor *Trouw* maakte ik van september 2020 tot deze zomer zestien reportages over die nieuwe vormen, rond kunst, muziek, wellness, dans, klimaatactivisme, leefgemeenschappen, digitale community's, kloosters, sociale diaconie, verhalen, rituelen en waterspiritualiteit. Ik onderzoek wat die vormen brengen en wat daarbij van belang is.

Dit komt in een afsluitend artikel in *Trouw* en in een slotbijeenkomst aan bod. Een conclusie is dat handelen, delen, ervaren en het zintuiglijke het meest vruchtbaar blijkt, precies dat wat een eenzijdige kerkdienst niet biedt. De kerk blijft belangrijk als anker voor stilte en scharniermomenten en als interactieve, experimentele gemeenschap. Ook bij mij ontstonden nieuwe vormen: nieuwe vriendschappen, schrijfretraites voor zielzoekers

en ik ontmoette mijn geliefde. En weer zit ik in een proces, van keuzes maken, in leven en werk. De cyclus gaat door. Vaak kreeg ik de vraag hoe nieuw dat nieuwe christendom is. Inderdaad, het is niet nieuw. Woestijnvaders en mystici ontdekten dit eeuwen geleden al en toen de grote meute in de vorige eeuw seculariseerde, ontdekten ook veel christenen dit innerlijke proces. Het overkomt nu ook veel orthodoxe gelovigen. In mijn reportages gaven onderzoekers hen tal van namen: vloeibare en medium gelovigen, christelijk spirituelen, zinzoekers en post-

theïsten. Vaak van orthodoxe huize. Handelen om verbinding te vinden is belangrijker dan overtuigingen. Ze putten uit christelijke bronnen en rituelen, hen het meest bekend en vertrouwd, maar dan op eigen wijze. Voor hen is dit proces nieuw, zo niet een aardverschuiving. Ik kan het sterker vertellen: het is stokoud, ligt besloten in de natuur. Elke keer weer die cyclus van vernieuwing. Afsterven en alleen dan opstaan, dichter bij je wezen, je kern, je ziel. Geloviger en christelijker dan dat kan het niet worden.

Mijn onopgeefbare verbondenheid (pdf)

BRAM GRANDIA

Theoloog en pastor Bram Grandia beschrijft in een indrukwekkend persoonlijk verhaal de omslag in zijn denken over het conflict tussen Israël en de Palestijnen. De helft van de opbrengsten gaat naar het goede doel Tent of Nations.

40 Jaar rabbijn in Nederland (pdf)

LODY VAN DE KAMP

Lody van de Kamp viert zijn 40ste jaar als rabbijn in Nederland. Hij blikt terug op vier decennia persoonlijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Het levert een indrukwekkend inkijkje op in de tijdgeest van de jaren '80 tot en met de jaren '10.

Wat kreeg je mee en wat geef je door? (pdf)

**KATJA KREUKELS
& MANON DUINTJER**

Vijf bekende schrijfsters (en de beide auteurs) delen bijzondere verhalen over hun geloof, traditie en opvoeding. Het zijn stuk voor stuk openhartige, soms schurende en ontroerende gesprekken, waarin steeds dezelfde vragen terugkeren: wat geloofden je ouders? Hoe heeft je dat gevormd? Waar heb jij je tegen verzet? Wat geloof je zelf? En wat geef je door aan je eigen kinderen? Het levert een fraaie bloemlezing op voor jong en oud.

VOLZIN magazine (pdf)

**VERDIEPING
VERNIUWING
VEBINDING**

VOLZIN magazine biedt 10x per jaar nieuwe verhalen over religie, zingeving en betekenisgeving. Met veel aandacht voor de vragen uit de samenleving en uit het persoonlijke leven van mensen. Nieuwe en oudere edities van VOLZIN magazine zijn als PDF te downloaden via www.volzin.nu. Laat u verrassen door onze kwalitatief hoogwaardige zingevingjournalistiek.

Alle VOLZIN publicaties zijn als PDF te downloaden via www.volzin.nu/winkel

VOLZIN.

